

Міністерство культури і туризму України
Одеська державна наукова бібліотека
імені М.Горького

***ТВОЇ МОЖЛИВОСТІ,
ЛЮДИНО!***

Рекомендаційний покажчик літератури

Упорядник
Т. В. Тющенко

Одеса
2007

Серія
бібліографічних покажчиків
«Проблеми. Гіпотези. Відкриття»
Заснована 1975 року
Випуск 51

Рецензент
М.П.Гусакова,
кандидат психологічних наук,
доцент
(Одеський національний університет
ім. І.І.Мечникова)

Редактор
І.С.Шелестович

© Т.В.Тющенко.
Упорядкування, 2007
© ОДНБ ім. М.Горького, 2007

Від упорядника

Людина є унікальним творінням Всесвіту, загадковим і неповторним. Над питанням, що є людина, з давніх-давен замислювалися філософи і вчені. Але відповіді немає і дотепер. Як вважав англійський письменник Г.Честертон: “Можно, конечно, исследовать космос, но намного сложнее познать себя, потому что это еще дальше, чем космос”.

На думку більшості науковців, головною відмінністю людей від інших істот на Землі є наявність інтелекту і творчих здібностей. Проте єдиної відповіді на питання, що більше впливає на їх розвиток, особливі гени чи умови виховання, не існує. Так, відомий генетик В.П.Ефроїмсон, який багато років присвятив вивченню біографій геніїв, дійшов висновку, що геніями народжуються. Але чимало людей з надзвичайними здібностями з часом гублять свої таланти, не розвинувши їх. Втім, за яких би умов не формувалися у людей надзвичайні творчі здібності, безперечно одне – такі люди завжди привертають до себе увагу. Всесвітньо відомі імена вчених А.Ейнштейна і І.Ньютона, музикантів Л.Бетховена і Й.-С. Баха, драматурга В.Шекспіра, письменника Л.М.Толстого та ін. А що вже казати про постаті Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті або М.В.Ломоносова, однаково обдарованих у багатьох галузях – у філософії, мистецтві, фізиці, хімії, медицині, астрономії!

Якщо уважно прослідкувати за життєвим шляхом талановитих людей, можна побачити, що вони невтомно працювали протягом життя, розвиваючи природні здібності. А чи може звичайна людина, яка на перший погляд не володіє жодним талантом, активізувати і розвинути власні природні задатки? Звичайно, може. Для цього потрібні лише бажання і крихітка терпіння. Адже, за висловом геніального винахідника Т.Едісона, “геній – это на 99 процентов труд до изнеможения и на один процент игра воображения”.

Пропонований покажчик складається з десяти розділів. Література, зібрана в розділі “Людино, пізнай себе!”,

висвітлює питання можливостей людського організму, розкриття його прихованих резервів. У розділ “Генії: хто вони?” включено відомості про життєвий шлях і творчість людей, які були не лише непересічними особами, але й справили значний вплив на історію людства, його науку і культуру. Про сучасні методи дослідження і розвитку здібностей людини, проблеми практичної діагностики природних задатків читачі дізнаються з розділу “Діагностика і дослідження здібностей”. Розділи “Обдаровані діти: особливості розвитку і навчання” і “Розвиток здібностей дитини” присвячені проблемам виявлення обдарованих дітей в ранньому віці, методам роботи з вундеркіндами, розвитку їхніх розумових і творчих здібностей. Література, згрупована у розділі “Відкрийте в собі генія”, допоможе читачам удосконалити пам’ять, набути навичок скорочитання, навчитися концентрувати увагу і підвищити рівень загального інтелекту. Розділ “Людський мозок: будова і властивості” познайомить із сучасними дослідженнями головного мозку людини, його будовою і функціями. Знайшли місце у покажчику і видання, присвячені зв’язку геніальності зі станом здоров’я (розділ “Талант і здоров’я”), а також генетичним аспектам талановитості (розділ “Генетика геніальності”). Окремим розділом представлена науково-фантастична література.

Покажчик містить книги, що вийшли друком переважно після 1986 року, і журнальні статті за 1996-2006 роки. Пошук літератури провадився за фондами і каталогами Одеської державної наукової бібліотеки імені М.Горького, Наукової бібліотеки Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова, а також за допомогою Інтернету.

ЛЮДИНО, ПІЗНАЙ СЕБЕ!

Познав себя, никто уже
не останется тем, кто он есть.

Т.Манн

В одному із творів Платона розповідається про сімох мудреців, які зібралися колись у Дельфах, біля храму Аполлона, щоб вирішити, що є основним питанням науки. Після довгих суперечок було вирішено вирізьбити біля входу в храм: "Пізнай самого себе".

Відтоді минули століття, але заповіт мудреців досі не виконаний. Дізнаючись все більше про навколишній світ, ми дуже повільно просуваємося в знаннях про себе. Втім, це не означає, що ми знаємо мало про людський організм – його фізіологію, анатомію, генетику та ін. Але все це є лише біологічною стороною людини, а приховані резерви людини (психічні, інтелектуальні, творчі) залишаються маловивченими.

Природа надала кожному з нас необмежений кредит можливостей, але далеко не кожний намагається їх розкрити. Проте ще Монтень писав: "Кто нікуди не пливе – для того нет попутного ветра". Пізнати себе, свої реальні здібності й можливості хоча й важко, але цілком можливо. Потрібно лише не боятися йти цим складним шляхом, і тоді ви знайдете те відчуття свободи і внутрішньої гармонії, яких вам бракувало у житті!

Пекеліс В.Д. Твои возможности, человек! – М.: Знание, 1984. – 272 с.: ил. – (Б-ка «Знание»).

Пропонована книга витримала чотири видання, переведена десятима мовами, а її загальний наклад становить близько мільйона примірників. Причина такої популярності - в її темі. Адже кожного з нас хвилює питання: «Що є людина?». На думку автора, кожна людина є тим, кого вона зробила із себе сама. Він вважає, що люди приділяють власному розвитку недостатньої уваги, і розповідає читачам про інтелектуальні, психічні і

фізичні резерви людини, подає рекомендації щодо розвитку уваги, пам'яті, цілеспрямованості, а також щодо створення плідної творчої атмосфери у будь-якому колективі.

Рухманов А.А. Познать себя. – М.: Мол. гвардия, 1981. – 208 с.: ил. – (Эврика).

Автор книги, кандидат медичних наук, розповідає про різні шляхи пізнання людини – вивчення її темпераменту і характеру, методику вивчення поведінки у стресових ситуаціях, психоаналіз, тестування, гіпноз. Втім, жоден з названих методів не є універсальним. Автор впевнений: спершу людина має зрозуміти і пізнати себе, і тільки тоді їй відкриється реальний шлях до щастя.

Гримак Л.П. Резервы человеческой психики: Введение в психологию активности. – 2-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1989. – 318 с.: ил.

«Мы создаем не только “думающие машины”, но и машины, способные реагировать эмоционально на свои “машинные действия”. Вместе с тем, собственная творческая деятельность, собственные эмоции, собственные поступки остаются для нас во многом тайнами за семью печатями», - пише автор, професор Л.П.Гримак. У пропонованій читачам книзі він спробував відхилити завісу таємниці над цією проблемою, ознайомивши їх з різними шляхами реалізації інтелектуальних, фізичних, емоційних і вольових резервів людини. Книга написана у захоплюючій формі, насичена численними прикладами і важливими практичними порадами.

Дмитрук М.А. Вдохновение по заказу? – М.: Знание, 1989. – 47 с.: ил. – (Новое в жизни, науке, технике. Знак вопроса; 8/89).

Організм кожної людини має майже невичерпні можливості. Але в більшості з нас вони залишаються не розвинутими. Рекомендована брошура розповідає чита-

чам про тих людей, які мають феноменальні здібності, розвинуті шляхом спрямованих і наполегливих вправ.

Сафонов В.И. Невероятное / Авт. предисл. А.Н.Меделяновский. – М.: Физкультура и спорт, 1993. – 400 с.: ил.

Автор книги В.И.Сафонов має надзвичайні здібності – він уміє не лише діагностувати хвороби людей і тварин, але й зцілювати їх. Його здібності вивчалися в Інституті мозку АМН СРСР і були науково підтвержені. В книзі йдеться про зустрічі В.И.Сафопова з багатьма унікальними людьми, а також про експерименти і спостереження, які дозволяють виявити приховані можливості людини.

Дикуль В.И., Елисейкин А.Г. Разорванный круг. – М.: Сов. спорт, 1993. – 144 с.: ил.

Пропонована читачам книга розповідає про життя і долю Валентина Дікуля – атлета, автора унікальної методики лікування і реабілітації хворих зі спинномозковими травмами і наслідками дитячого церебрального паралічу.

Ще підлітком Валентин Дікуль був паралізований внаслідок травми під час виступу на арені цирку. Всупереч діагнозу лікарів, які вважали, що він ніколи не ходитиме, юнак почав систематичні тренування. Наполегливо, крок за кроком, з невгамовною енергією наближався він до своєї мети. І цей день настав! Більш того, Валентин Дікуль не тільки став на ноги. Він повернувся до цирку з унікальними номерами – як силовий акробат і суперважкоатлет.

Вже майже двадцять років Валентин Дікуль працює у створеному ним Центрі реабілітації хворих зі спинномозковими травмами (Москва), поставивши на ноги тисячі людей. Він впевнений: кожна людина може зробити надзвичайно багато. Потрібно тільки вірити в себе, у власні сили і обов'язково доводити до кінця почате, як важко б це не було. І тоді ви обов'язково переможете хворобу.

ГЕНІЇ: ХТО ВОНИ?

Гении падают с неба.
И на один раз, когда они встречаются
ворота дворца, приходится
сто тысяч случаев, когда они падают мимо.
Дидро

Гений – это на 99 процентов
труд до изнеможения
и на один процент игра воображения.
Т.Эдисон

Геніальність – один із найдивовижніших феноменів, властивих людському роду. Споконвіку геніальність вважалася загадковою міткою, якою Бог позначив небагатьох обраних. З часом поняття геніальності і її носія – генія суттєво змінилися. Нині існує чимало пояснень цього феномена, але суть їх зводиться до одного: геніальність – це складна комбінація людських рис і особливостей, які склалися під впливом не менш складного сплетіння соціальних факторів.

Згідно з дослідженнями генетика і соціолога

В.П.Ефроїмсона, який протягом десятиліть вивчав явище геніальності, в усі часи частота народжень потенційних геніїв була однаковою – приблизно один геній на десять тисяч людей. Втім, тих, хто зміг розвинути і реалізувати природжені задатки, значно менше – один на п'ять - десять мільйонів. Це пов'язано з рядом факторів, серед яких надзвичайно важливими є прагнення особистості до самовдосконалення і здатність до невтомної праці. Ще великий Леонардо да Вінчі писав: "Печальная участь ожидает того, кто наделен талантом, но вместо того, чтобы развивать и совершенствовать свои способности, чрезмерно возносится и предается праздности и самолюбованию. Такой человек постепенно утрачивает ясность и остроту ума, становится косным, ленивым и обрастает ржавчиной невежества, разъедающей плоть и душу".

Геніальну особистість відзначає напружена творча актив-

ність, фанатична цілеспрямованість у досягненні мети. За ідеями і вчинками геніїв ми судимо про прагнення їхніх сучасників, тогочасні світогляд і мислення. Доволі часто їхні таланти і досягнення не визнаються суспільством, і тільки з часом людство визнає той великий внесок, який вони зробили у скарбницю світових знань і мудрості.

Гончаренко Н.В. Гений в искусстве и науке. – М.: Искусство, 1991. – 432 с.

Яка природа генія? За яких умов формується талант? Як пов'язані геніальність і божевілля? Відповідаючи на ці питання, автор не акцентує увагу на окремих особливостях геніїв, а намагається виявити в їхній творчості ті загальні риси, що їх поєднують.

Пропоноване видання - перша радянська монографія, присвячена геніям.

КОНФУЦІЙ (551-479 РР. ДО Н.Е.)

Давньокитайський філософ, засновник конфуціанства.

З раннього дитинства Конфуцій виділявся неабиякими розумовими здібностями. Він багато читав і був охочим до навчання (по закінченні школи він єдиний з усіх учнів склав іспити на відмінно). З 17 років працював на державній службі, а в 25 створив власну школу, основою якої стало пізнання навколишнього світу і самого себе. Основним засобом удосконалення суспільства він вважав самодосконалення моральне. Він був переконаний: коли люди це зрозуміють, всі відмінності між ними зникнуть, і на землі запанує мир і злагода.

Слава про мудрість Конфуція сягнула далеко за межі Китаю, де він був міністром правосуддя. Але з часом, через інтриги і численні наклепи, він залишив цю посаду і решту життя провів у подорожах, проповідуючи своє вчення.

Конфуціанство впродовж довгого часу було однією з основних релігій Китаю; великого поширення воно набуло також в Японії. Відтоді минуло вже понад 2500 років, але і

нині конфуціанство є досить розповсюдженою релігією у багатьох країнах світу (тільки в Китаї її прихильниками є понад 500 мільйонів людей).

Малявин В.В. Конфуций. – М.: Мол. гвардия, 1992. – 335 с.: ил. – (Жизнь замечат. людей. Сер. биогр; Вып. 721).

Книга знайомить з життям і філософським ученням китайського мудреця Конфуція, намагаючись якнайширше розкрити загальнолюдське значення його ідей.

Конфуций и его школа / Сост. и авт. предисл. В.В.Малявин. – М.: Изд. дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 176 с. – (Антология гуманной педагогики).

Автор розкриває основні положення вчення Конфуція; він вважає, що таємниця надзвичайної життєвості спадщини великого китайця полягає в тому, що він першим в історії відкрив значущість пізнання людиною самої себе, її самовдосконалення.

У книзі представлено чимало висловлювань Конфуція з поясненнями і коментарями.

Конфуций. Жизнь и его учение / Сост. А.Буланже. – М., 1991. – 27 с. – Репринт вид. 1911 р.

У пропонованій книзі наведені короткі відомості про життя і діяльність Конфуція, а також його висловлювання про Бога, релігію, любов, мудрість, доброчесність і т. ін.

ЛЕОНАРДО ДА ВІНЧІ (1452-1519)

Італійський художник, скульптор, вчений, винахідник, інженер і архітектор.

Художня обдарованість, яка вже в ранньому дитинстві виявилась у Леонардо, спонукала батька віддати його у навчання до одного з найвідоміших у Флоренції майстрів – Андреа Вероккьо. Відтоді почався розквіт талантів Леонардо. Він швидко досяг популярності, а його здібності дістали визнання.

Серед найбільш відомих творів митця – “Мона Ліза” (“Джоконда”), “Мадонна Літа”, “Іоанн Хреститель”, фреска “Таємна вечеря”. Проте художня творчість була лише частиною його діяльності. Леонардо є автором новаторських технік креслення і численних винаходів, які вражають технічною досконалістю і простотою виконання. Протягом життя він досліджував явища природи і провадив експерименти у галузі природничих наук. Численні малюнки і записи, які дійшли до нас, свідчать про те, що Леонардо да Вінчі передбачив напрям науково-технічного прогресу на багато століть уперед. Нині у світі існує кілька дослідницьких центрів, які вивчають великого митця і його спадщину. Багаторічні дослідження трохи відхилили завісу таємниці його творчості, але, разом із тим, принесли чимало нових загадок, пов’язаних з особистістю Леонардо.

Гастев А. А. Леонардо да Винчи. – М.: Мол. гвардия, 1982. – 400 с.: ил. – (Жизнь замечат. людей. Сер. биогр. Вип. 9 (627)).

Автор книги розповідає про життєвий шлях і творчі пошуки великого майстра. Основну увагу він зосередив на тих етапах, які дозволяють читачеві усвідомити велич особистості Леонардо й історичні обставини його епохи.

Леонардо: Жизнь и творчество / Пер. М.Селиской. – М.: Белый город, 2001. – 144 с.: ил.

Леонардо да Винчи / Текст М.Чанки; Пер. и ред. А.Сабашникова, Е.Сабашникова. – М.: Белый город, 1998. – 63 с.: ил. – (Сер.: «Мастера живописи»).

Сантти Б. Леонардо да Винчи / Пер. с итал. С.И.Козлова. – М.: Слово, 1995. – 80 с.: ил. – (Сер.: «Великие мастера итальянского искусства»).

Пропоновані видання висвітлюють життєвий і творчий шлях Леонардо да Вінчі, містять численні ілюстрації його творів. Всі книги гарно виконані

поліграфічно, а в перших двох у додатку подані хронологічні таблиці.

МІКЕЛАНДЖЕЛО БУОНАРОТТІ (1475-1564)

Італійський скульптор, художник, архітектор, поет.

Мікеланджело Буонаротті був надзвичайно обдарованою дитиною, до того ж мав сильний і вольовий характер. Вже в 13 років він, попри сподівання батька розвинути його музичні таланти, розпочав навчання в художній майстерні. За кілька років талановитого юнака помітив Лоренцо Медичі (правитель Флоренції), який взяв його на виховання і всіляко сприяв подальшому розвитку здібностей Мікеланджело. Гордий і вольовий, непримиренний і похмурий – таким вважали його сучасники, визнаючи його величезний талант. Один із них, Джорджо Вазарі, писав: “Етому генію даровал он [Господь] полное совершенство в рисунке, в расположении света и тени, в искусстве владеть резцом, а также искусстве строить здания прочные и прекрасные. Он одарил его также высоким умом и поэтическим талантом, чтобы весь мир читл в нем чудный образец совершенства в жизни».

Головними рисами творчості Мікеланджело є монументальність, пластичність, драматизм, благоговіння перед красою людини і віра в її необмежені можливості. Серед його найвідоміших творів – скульптури “Давид” і “Мойсей”, фреска “Страшний суд”, розпис склепіння Сікстинської капели. Він також керував спорудженням собору Святого Петра і бібліотеки Лауренціани.

Мікеланджело / Текст Дж.Николетти; Пер. А.Анохина. – М.: Белый город, 2000. – 63 с.: ил. – (Мастера живописи).

Видання знайомить з основними періодами життя і творчості Мікеланджело і містить чимало репродукцій його творів.

Хойзингер Л. Мікеланджело: Очерк творчества / Пер. с

нем. М.И.Свидерской. – М.: Слово, 1996. - 80 с.: ил. – (Великие мастера итальянского искусства).

Книга містить розділи “Мікеланджело – скульптор”, “Мікеланджело – художник”, “Мікеланджело – архітектор”, з яких читачі дізнаються про найвідоміші творіння майстра. Додаток містить хронологічну таблицю, в якій відображено етапи творчості Мікеланджело у зв'язку з основними історичними подіями того часу.

Стоун И. Муки и радости: Роман / Пер. с англ. Н.Банникова. – М.: Правда, 1991. – 768 с.

З великою пошаною і захопленням постаттю головного героя – Мікеланджело Буонаротті, автор, відомий американський письменник, розповідає про життя і творчі пошуки великого італійського митця.

ВІЛЬЯМ ШЕКСПІР (1564-1616)

Англійський драматург, поет, актор.

Відомості про життя і творчість Шекспіра, які дійшли до нас у вигляді спогадів сучасників і деяких документів, вельми мізерні й суперечливі. Це спричинило появу кількох версій біографії драматурга і чуток про те, що така людина взагалі ніколи не існувала і що під цим ім'ям переходила якась видатна особа того часу. Попри все це творчість Шекспіра сьогодні вважається однією з вершин світової літератури, а його спадщина є об'єктом пильного вивчення шекспірознавцями всього світу. Віртуозно володіючи мовою, Шекспір продемонстрував надзвичайно широкий діапазон словникового запасу, створивши тисячі слів і фраз, які стали невід'ємною частиною сучасної англійської мови. Перу драматурга належать тридцять сім п'єс і дві поеми, а також сто п'ятдесят чотири сонети, які містять грандіозну галерею живих, яскравих персонажів, здатних як до протиборства з долею й самопожертви, так і до нехтування моральними законами. Неперевершеними зразками мистецтва вважаються такі трагедії,

як “Гамлет”, “Король Лір”, “Макбет”, “Ромео і Джульєтта”, “Отелло”, а також комедії “Сон літньої ночі”, “Приборкання непокірної”, “Дванадцята ніч”.

Брандес Г. Шекспир. Жизнь и произведения / Пер. В.М.Спаской и В.М.Фриче. – М.: Алгоритм, 1997. – 734 с.: ил. – (Сер. “Гений в искусстве”). – Репринт вид. 1899 р.

Копітке вивчення творів Шекспіра навело автора книги на думку, що в кожному з них відображені певні події, пережиті драматургом. Г.Брандес піддає аналізу біографію Шекспіра, а також характеризує епоху, в яку жив і творив великий драматург.

Холлидей Ф. Шекспир и его мир / Предисл., коммент., пер с англ. В.Харитоновна. – М.: Радуга, 1986. – 168 с.: ил.

У пропонованій книзі читачі знайдуть чимало цікавих відомостей, пов’язаних з життям Шекспіра, а також з історією створення його п’єс і сонетів.

ЙОГАНН-СЕБАСТЬЯН БАХ (1685-1750)

Німецький композитор, органіст, клавесиніст.

Багато поколінь родини Бахів славилися музикальністю. Батько композитора рано виявив музичні здібності Йоганна-Себастьяна і почав вчити його грі на скрипці. Хлопчик також мав чудовий голос і співав у хорі міської школи. Дев’ятирічним він залишився сиротою, і його опікуном став старший брат. За кілька років Й.-С. Бах почав самостійне життя. Він став кращим серед своїх сучасників виконавцем на клавесині й органі. Створив школу композиторів, органістів і піаністів, серед яких особливо виділялися його сини. Впродовж всього життя Бах з невтомною енергією вивчав музику німецьких і зарубіжних композиторів.

Творча спадщина Баха надзвичайно велика і налічує більш як п’ятсот музичних творів, які відзначає багатство емоційного змісту, глибока людяність, велика поліфо-

нічна майстерність. На жаль, за життя Бах не був оцінений сучасниками. Широкої популярності його музика набрала у XIX столітті.

Останні роки життя Бах страждав від хвороби очей, а після невдалої операції зовсім осліп. Але й тоді композитор продовжував писати, диктуючи свої твори для запису.

Друскін М.С. Иоганн Себастьян Бах. – М.: Музыка, 1982. – 383 с.: ил. – (Классики мировой музыкальной культуры).

У монографії розкрито основні віхи життєвого шляху композитора, комплексно досліджено найбільш значні його твори. У додатку наведено згрупований за жанрами перелік творів Баха, перелік імен, а також генеалогічне дерево родини Бахів.

Хронограф жизни и творчества Иоганна Себастьяна Баха / Сост., вступ. ст. и коммент. Т.Шабалиной. – СПб.: Север. олень, 1997. – 76 с.

Укладач провів надзвичайно копітку роботу зі збору і уточнення відомостей про життя і діяльність І.С.Баха, знайшовши нові факти з його біографії.

ЛОМОНОСОВ МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ (1711-1765)

Російський вчений-природодослідник, поет, художник, історик, філолог.

Народився в селянській сім'ї. Дев'ятнадцятирічним юнаком пішки вирушив до Москви, прагнучи здобути освіту. Так почався його шлях до науки.

Ломоносов був людиною універсальних знань, справжнім ученим-енциклопедистом. Його відзначали пристрасть до отримання нових знань, надзвичайна працьовитість, незламна воля, цілеспрямованість. Відкриття Ломоносова збагатили цілий ряд галузей знань: фізику, хімію, геологію, географію, історію, літературу – і на до-

вгий період визначили подальший шлях їх розвитку. Серед найвідоміших відкриттів вченого – закон збереження матерії і руху (“...Все перемены, в натуре случающиеся, такого суть состояния, что сколько чего у одного тела отнимется, столько присовокупится к другому...»). Ломоносов розробив вчення про атомно-молекулярну будову речовини, запровадивши поняття про «корпускулу» (молекулу) і «елемент» (атом); досліджував електрику і силу тяжіння; відкрив наявність атмосфери на Венері; пояснив походження багатьох корисних копалин і мінералів та ін.

Лебедев Е.Н. Ломоносов. – М.: Мол. гвардия, 1990. – 602 с., [24] л. ил. – (Жизнь замечательных людей; Сер. биогр.; Вып. 705).

Автор розкриває біографічні відомості і творчий шлях Ломоносова, знайомить з його працями, розмірковує над сторінками творів ученого. У додатку наведено скорочену бібліографію праць Ломоносова і літератури про нього.

Павлова Г.Е., Федоров А.С. Михаил Васильевич Ломоносов. 1711-1765. – М.: Наука, 1986. – 462 с., [4] л. ил. – (Науч.-биогр. лит.).

Пропонована книга містить детальні відомості про життєвий шлях і творчість Ломоносова, його роль у становленні і розвитку фізики, хімії, історії, літератури.

ВОЛЬФГАНГ-АМАДЕЙ МОЦАРТ (1756-1791)

Австрійський композитор.

З дитинства мав абсолютний слух, колосальну пам'ять і неабиякий загальний інтелект. Музична кар'єра Моцарта почалася, коли йому виповнилося шість років; саме тоді він, за ініціативою і під наглядом батька, здійснив перше турне країнами Європи.

Моцарт працював у різних жанрах, залишивши після себе велику кількість творів, які відрізняються жвавістю і

блискучим, життєствердним стилем. Вже замолоду музикант створив велику кількість опер, симфоній, інструментальних концертів. Втім, світову славу йому принесли шедеври, написані значно пізніше. Це опери “Весілля Фігаро”, “Дон Жуан”, “Чарівна флейта”, а також “Реквієм”, створенню якого Моцарт віддав останні дні свого життя і який, на погляд багатьох шанувальників музиканта, став вершиною його творчості.

Брион М. Моцарт / Пер. с фр. Г.Г.Карпинского. – М.: Мол. гвардия, 2004. – 340 с. - (Жизнь замечательных людей. Сер. биогр.; Вып. 813).

Автор книги з великою любов'ю і захопленням розповідає про геніального композитора, розкриваючи читачам безмежний і неповторний світ його музики, знайомлячи з його життям і творчістю. У додатку він наводить детальну хронологічну таблицю.

Вейс Д. Возвышенное и земное: Роман о жизни Моцарта и его времени: В 2 кн. – М.: ТЕРРА, 1997. – (Портреты).

Кн. 1 / Пер. с англ. Э.Питерской. – 1997. – 352 с.

Кн. 2 / Пер. с англ. Э.Питерской, Н.Ветошкиной. – 1997. – 496 с.

Книга відомого англійського письменника є першим літературним твором, присвяченим Вольфгангу Моцарту. Він пише: “Моцарт прожив бурну життя; в ней было все: рискованные приключения, упорная борьба, взлеты и падения – она словно предназначена для романа”. Ця книга – художній твір, але навіть у тих випадках, коли якась подія роману не відбувалась у дійсності, а була створена уявою автора, вона є історично правдоподібною і відповідає образу героя.

НАПОЛЕОН БОНАПАРТ (1769-1821)

Французький полководець, державний діяч.

Ще в дитинстві Наполеон виявив виключні здібності

до математики, історії і географії, але відставав у виченні мов. Походив з небагатої дворянської родини, мав сімох братів і сестер.

Наполеон мав феноменальну пам'ять, здатність до скорочитання, гострий розум і непохитну волю, а також володів даром дипломата, завдяки чому вмів завойовувати прихильність людей. Його відзначала також надзвичайна працездатність, він міг спати лише 4-5 годин на добу.

Розпочав військову службу в 1785 році молодшим лейтенантом. Завдяки полководницькому таланту, енергійності і рішучості, кар'єра Наполеона швидко йшла вгору (1793 р. - бригадний генерал, за три роки – командувач армії). Розуміння політичних обставин, які склалися у Франції на той час, і вміле їх використання допомогли Наполеонові стати спочатку першим консулом, а незабаром – імператором Франції.

Завдяки перемогам, одержаним армією під його командуванням, значно розширилася територія імперії, в залежність від Франції потрапила більшість держав Західної і Центральної Європи. Наполеон удосконалив армію, впорядкувавши управління військами. Майстер стратегії й маневреної тактики, Бонапарт навіть у боях проти чисельно переважаючого противника здобував успіх завдяки вмінню роз'єднати його сили і знищити частинами. Адміністративні й правові нововведення Наполеона заклали основи сучасної французької держави, багато з них діють дотепер. За його правління було створено систему середніх і вищих навчальних закладів; проведено ряд реформ (прийняття громадянського кодексу, заснування французького банку та ін.).

Доля Наполеона Бонапарта, який за десять років досяг нечуваної могутності, здавалась його сучасникам неймовірною; це стало приводом для появи численних легенд навколо його постаті. Втім, попри значні розходження в оцінці особистості Наполеона, безперечно одне: він залишив слід в історії цілого континенту – Європи, у долях мільйонів людей.

Тарле Е. Наполеон / Вступ. ст. С.Г.Горяйнова. – Ростов н/Д: Феникс, 1996. – 512 с. – (“След в истории”).

Пропонована монографія вперше побачила світ 1936 року. Відтоді вона витримала кілька видань і була переведена на багато мов, але і дотепер, на думку багатьох критиків, залишається однією з кращих біографій Наполеона, завдяки блискучому стилю, глибокому аналізу і тонкій характеристиці його епохи.

Манфред А.З. Наполеон Бонапарт = Napoleon Bonaparte. – 5-е изд. – М.: Мысль, 1989. – 733 с.

З рекомендованої монографії читачі дізнаються про діяльність Наполеона як полководця і державного діяча, а також про його взаємовідносини з близькими людьми і оточенням. Книга ґрунтується на численних документах, листах і мемуарах його сучасників.

Дюфрес Р. Наполеон / Пер. с фр. И.А.Челышева. – М.: Весь мир, 2003. – 192 с. – (Весь мир знаний).

Автор узагальнив результати досліджень другої половини ХХ століття, присвячених Наполеону і його епосі. Метою автора було, насамперед, розкриття значення діяльності Наполеона для історії і розвіяння міфів, якими обросло його ім'я після смерті.

ЛЮДВІГ ВАН БЕТХОВЕН (1770-1827)

Німецький композитор, піаніст, диригент.

Представники родини Бетховенів протягом кількох десятиліть були придворними музикантами. Людвіг ван Бетховен вже в ранньому дитинстві виявив музичні здібності – він чудово грав на органі, клавесині, скрипці. Відзначався сильною, як на його юний вік, волею, самостійністю, вмінням досягати поставленої мети. Відколи йому виповнилося 13 років грав у Боннському придворному оркестрі, давав концерти, які завжди користувалися ве-

ликим успіхом.

Творам Бетховена притаманні монументальність, глибокий драматизм і похмурий настрій, що гармонійно поєднуються з ліричним настроєм, співучістю і безтурботною веселістю. Серед найвідоміших творів композитора – “Дев’ята симфонія”, “Соната № 14” (пізніше названа “Місячною сонатою”), “До Елізи” і багато інших. У розквіті своєї слави Бетховен почав втрачати слух. Страшна хвороба стрімко прогресувала, але він, подолавши відчай, продовжував творити. Саме тоді були написані “Героїчна симфонія”, “Апасіоната”, “Крейцерова соната”.

Корганов В. Бетховен: Биограф. етюд. – М.: Алгоритм, 1997. – 811 с. – (Сер. «Гений в искусстве»).

Перше видання книги побачило світ 1909 року, але і дотепер воно вважається одним із кращих життєписів композитора. Працюючи над нею, автор спирався на величезний за обсягом фактичний та ілюстративний матеріал. Він, зокрема, зібрав і прокоментував близько 1300 листів Бетховена (у книзі вони розміщені в хронологічному порядку). У додатку наведено перелік творів композитора.

Эррио Э. Жизнь Бетховена / Пер. с фр. Г.Эйдельмана. – М.: Музыка, 1975. – 350 с.: ил.

Життя і творчість композитора показані автором на широкому тлі сучасної Бетховенові епохи.

ТОЛСТОЙ ЛЕВ МИКОЛАЙОВИЧ (1828-1910)

Російський письменник.

Походив з аристократичної родини. Рано залишився сиротою, ним опікувалася далека родичка. Навчався в університеті, але навчання не закінчив і повернувся до власного маєтку – Ясної Поляни, де зайнявся творчою і педагогічною діяльністю.

Вже ранні твори Толстого (“Дитинство”, “Отроцтво”

та ін.) дістали високу оцінку І.С.Тургенєва, І.О.Гончарова, М.О.Островського та інших російських письменників. Серед його найвідоміших творів - романи "Війна і мир", "Анна Кареніна", "Воскресіння", повісті "Крейцерова соната", "Смерть Івана Ілліча" та ін. Вони відзначаються емоційно-філософською насиченістю, багатоплановістю композиції, глибоким психологічним аналізом дійових осіб.

Толстой сприяв відкриттю більше як двадцяти навчальних закладів, викладав у створеній ним початковій школі, друкував педагогічні статті й нариси, в яких наголошував на необхідності розвитку творчого мислення в процесі навчання.

Творчість Толстого справила великий вплив на світову літературу, а його філософські погляди знайшли своїх послідовників в багатьох країнах.

Бирюков П.И. Биография Л.Н.Толстого: В 2 кн. – М.: Алгоритм, 2000. – (Сер. "Гений в искусстве").

Кн. 1. – 528 с.

Кн. 2. – 656 с.

Автор був особисто знайомий з Львом Миколайовичем, довгий час жив в його родині. Працюючи над книгою, він використовував автобіографічні нотатки письменника, його листи і витяги з особистих щоденників, спогади і біографічні нариси осіб, близько знайомих з Толстим, архівні матеріали. Текст книги надрукований за виданням 1923 року.

Апостолов Н.Н. Живой Толстой: Жизнь Льва Николаевича Толстого в воспоминаниях и по переписке. – СПб.: Лениздат, 1995. – 686 с.: ил. – (Жизнь гениев: В 5 т.; Т. 5). – Репринт вид. 1928 р.

Увазі читачів пропонується біографія письменника, складена із спогадів і листів його сучасників. Зібрані матеріали розташовані в хронології, пов'язані за змістом і доповнені коментарями та поясненнями.

ЕЙНШТЕЙН АЛЬБЕРТ
(1879-1955)

Німецький фізик. Лауреат Нобелівської премії (1921 р., “за пояснення фотоелектричного ефекту”).

У дитинстві захоплювався читанням літератури з природознавства і геометрії, а також мав неабиякі музичні здібності (чудово грав на скрипці). Але його мовні навички розвивалися значно повільніше, і деякі вчителі навіть вважали його “ні на що не здатним”.

Наукові праці А.Ейнштейна відіграли велику роль у становленні сучасної фізики. Він є автором основоположних праць з квантової теорії: він ввів поняття фотона, встановив закони фотохімії, передбачив явище індукованого опромінювання; продовжив і логічно завершив теорію броунівського руху; працював над проблемами космології і єдиної теорії поля. Втім, найпопулярнішим досягненням ученого, яке принесло йому світову славу і вплинуло на уявлення сучасних учених про час і простір, стало відкриття ним теорії відносності. Сам Ейнштейн пізніше пише: “Нормальный взрослый человек никогда не задумывается о проблемах пространства и времени. Об этих вещах люди обычно думают в детстве. Но мое интеллектуальное развитие происходило с задержкой, и в результате я стал размышлять о времени и пространстве, только когда вырос».

Вчений також був активним громадським діячем, боровся за мирний розвиток науки, виступав проти застосування термоядерної зброї.

Пайс А. Научная деятельность и жизнь Альберта Эйнштейна / Пер. с англ. В.И. и О.И. Мацарских; Под ред. А.А.Логунова. – М.: Наука, 1989. – 566 с., [4] л. ил.

Пропонована книга є найбільш повною науковою біографією А.Ейнштейна. В ній детально проаналізовано праці вченого, наведено чимало відомостей про його приватне життя (автор був особисто з ним знайомий). Видання містить хронологію життя і наукової діяльності А.Ейнштейна та покажчик імен.

Гернек Ф. Альберт Эйнштейн / Пер с нем. И.Д.Рожанского. – 2-е изд. – М.: Мир, 1984. – 128 с.: ил.

Автор книги, історик науки, представляє увазі читачів короткий нарис життя і діяльності видатного фізика.

Френкель В.Я., Явелов Б.Е. Эйнштейн: изобретения и эксперимент / Отв. ред А.Т.Григорьян. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1990. – 237 с., [4] л. ил. – (Науч.-попул. лит. Сер. «История науки и техники»).

Автор мав на меті зламати широко поширене уявлення про Ейнштейна як сугубо вченого-теоретика, знавця абстрактного мислення. З рекомендованої книги читачі дізнаються про маловідому галузь діяльності вченого – про конструкторсько-винахідницькі та експериментальні роботи.

САЛЬВАДОР ДАЛІ (1904-1989)

Іспанський живописець.

Талант до малювання прокинувся у Далі надзвичайно рано. З наполегливістю, незвичайною для маленької дитини, він вчився живопису, і за кілька років його обдарованість вже ніхто не брав під сумнів.

Головними темами творів Далі були руйнування, смерть, світ прихованих сексуальних переживань людини, громадянська війна, релігія. Створені під впливом психологічної теорії З.Фрейда, вони вражали химерними образами і, разом з тим, бездоганною “академічною” манерою виконання. Могутнім стимулом творчості Далі було глибоке внутрішнє відчуття власної геніальності. Невичерпна фантазія, екстравагантна поведінка, зовнішня невмотивованість вчинків сприймалися суспільством як виклик узвичаєним соціальним та естетичним нормам. Втім, попри неоднозначне сприйняття його особистості, не можна не визнавати того факту, що мистецтво Сальвадора Далі є унікальним за масштабами і значущістю явищем, невід’ємною часткою мистецької спадщини

XX століття.

Рожин А. Сальвадор Дали: миф и реальность. – М.: Республика, 1992. – 224 с.: ил.

Рекомендована книга – одне з перших російськомовних видань, присвячених видатному художнику. В ній розповідається про життя Далі, аналізуються його відомі твори, за якими можна судити про образне мислення і світогляд художника.

Харрис Н. Жизнь и творчество Дали / Пер. Б.Соколова. – М.: СПИКА, 1995. – 79 с.: ил.

Книга містить коротку біографію Далі, творчий портрет художника, де розкрито важливі риси, притаманні його живопису, а також репродукції п'ятидесяти полотен мистця з докладними поясненнями.

Сальвадор Дали: Живопись, скульптура, графика / Авт.-сост. Е.В.Завадская. – М.: Изобр. искусство, 1992. – 64 с.: ил. – (Зарубеж. художники 20 века).

Пропоноване видання містить нарис про життя і творчість художника, есе самого С.Далі «Мои сильные стороны», а також репродукції сорока його найвідоміших картин.

ДІАГНОСТИКА І ДОСЛІДЖЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ

ИЗМЕРЕНИЕ УРОВНЯ ИНТЕЛЛЕКТА
ПОРОЮ ПОКАЗЫВАЕТ, КАКИМ УМНИЦЕЙ
ТЫ БЫЛ БЫ, ЕСЛИ БЫ НЕ ПОЗВОЛИЛ
ИЗМЕРЯТЬ СВОЙ ИНТЕЛЛЕКТ.
П.ЛОРЕНС

НЕ СТОИТ ОБОЖЕСТВЛЯТЬ ИНТЕЛЛЕКТ.
У НЕГО ЕСТЬ МОГУЧИЕ МУСКУЛЫ, НО НЕТ ЛИЦА.
А.ЭЙНШТЕЙН

Останніми роками тестування все частіше використовується для виявлення загальних і спеціальних здібностей, з'ясування рівня розумового розвитку, визначення професійної орієнтації. Найбільш численну групу серед діагностичних засобів складають тести інтелекту. Створення перших тестів інтелекту пов'язане з ім'ям англійського психолога Ф.Гальтона, який ще 1879 року запропонував методику для вимірювання "операцій розуму". Сучасні тести інтелектуального розвитку (IQ-тести) призначені для дослідження загальних здібностей людини і складаються із серії вербальних, графічних і цифрових завдань. Втім, попри широке розповсюдження IQ-тестів, дедалі більше число науковців визнають їхню недосконалість. Це пов'язано з тим, що завдання до таких тестів розробляють спеціалісти з певним типом інтелекту, і, певна річ, найкраще з ними справляються люди з таким самим типом інтелекту.

Результати будь-якого тесту, навіть розробленого досвідченими спеціалістами, не варто сприймати як вирок. Адже високий рівень інтелекту не є гарантією успіху в житті. Для повного розкриття, наприклад, художніх або музичних здібностей важливіше мати такі риси характеру, як цілеспрямованість, наполегливість і послідовність.

Айзенк Г.Ю. Проверьте свои способности / Пер. с англ.; Предисл. Ф.Горбова. – М.: Педагогика-пресс, 1992. – 173 с.: ил.

Пропонована книга відомого американського психолога містить тести для визначення загального рівня здібностей. В них використовується різноманітний матеріал – словесний, цифровий, графічний, що дозволить читачам розрахувати власний коефіцієнт інтелекту (IQ). До видання також ввійшло кілька завдань під загальною назвою “Головоломки для інтелектуалів”.

Картер Ф. Тесты оценки личности, склонностей и интеллекта. - СПб.: Питер, 2005. – 207 с.: ил. – (Сер. «Практическая психология»).

Спеціально розроблені автором тести і вправи стануть у нагоді всім, хто бажає оцінити і розвинути рівень власного інтелекту, пам’ять, творчі здібності.

Развитие и диагностика способностей / Л.Я.Алексеева, А.Н.Воронин, Т.В.Галкина и др.; АН СССР. Ин-т психологии. – М.: Наука, 1991. – 177 с.: ил.

Ця монографія є результатом багаторічної роботи наукового колективу. В ній розглянуто питання психічних основ, здібностей, обдарованості, таланту; наведено різні методи тестування, їх застосування в шкільній практиці в умовах традиційного та інтенсивного навчання, а також для професійного підбору кадрів.

Кадыров Б.Р. Способности и склонности: Психофизиол. исслед. / Термез. гос. пед. ин-т. – Ташкент: Фан, 1990. – 105 с.

У пропонованій книзі викладені результати експериментальних досліджень залежності між схильностями й здібностями підлітків і деякими властивостями їхньої нервової системи.

Отримані результати автор рекомендує враховувати при обранні майбутніх професій. Наприклад, людям із високим ступенем мозкової активності варто обирати роботу, яка потребує виконання завдань у підвищеному темпі.

Креативный ребенок: Диагностика и развитие творческих способностей / Сост.: Т.А.Барышева, В.А.Шекалов,

А.Б.Афанасьєва и др. – Ростов н/Д: Феникс, 2004. – 416 с.: ил. – (Сер. “Мир вашего ребенка”).

У цій книзі зібрані методики діагностування і розвитку творчих здібностей молодших школярів (як класичні, так і авторські). Особлива увага приділена розвитку креативних властивостей особистості на уроках естетичного виховання. Автори пропонують ігрові технології, сценарії занять і бесід, метою яких є стимулювання творчої уяви, пробудження фантазії, активізація нестандартного мислення та ін.

Матюшкин А.М. Загадки одаренности: Проблемы практической диагностики. - М.: Школа-Пресс, 1993. – 128 с. – (Б-ка журн. «Вопросы психологии»).

У Радянському Союзі довгий час були заборонені будь-які наукові дослідження талановитих особистостей. Наслідком цього стало неприйняття, нерозуміння феномена обдарованості у сучасному суспільстві. Тому автор книги, спираючись на зарубіжний і вітчизняний (до 1936 р.) досвід вивчення обдарованих дітей, наголошує на необхідності удосконалення методик діагностики і розвитку, а також пише про психологічні проблеми, з якими зіштовхуються такі діти. Додаток містить діагностичні методики відомих психологів і анотований перелік літератури з цієї проблеми.

Чередникова Т.В. Проверьте развитие ребенка: 105 психологических тестов. – СПб.: Речь, 2004. – 304 с.

Автор пропонує читачеві тести інтелекту для дітей і підлітків віком від 2,5 до 17 років. Головною особливістю тестів є невербальність, тобто рівень розвитку мовлення не впливає на результати. Тести нескладні у застосуванні і не потребують спеціального обладнання.

Гладунський В.Н. Тести для вивчення спеціальних розумових здібностей дітей 3(4) – 6 класів / Ред. В.Т.Звенигородський. – Л.: Каменяр, 1994. – 32 с.

Пропоновані тести допоможуть визначити ступінь розвитку зорової пам'яті, уваги, логічного мислення, спостережливості, уміння аналізувати. Видання стане у нагоді педагогам, психологам, батькам молодших школярів.

Психологические тесты / Сост. С.Касьянов. – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 608 с. – (Сер. «ПКЭ»).

Упорядник “ПКЕ” (“Повної карманної енциклопедії”) зібрав понад 120 тестів, за їхньою допомогою ви зможете визначити риси характеру, професійні якості, творчий та інтелектуальний потенціал (в тому числі і за допомогою тесту IQ).

Анисимов В.П. Диагностика музыкальных способностей детей: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 128 с.

Автор посібника, кандидат педагогічних наук, пропонує комплекс методів діагностики різних компонентів музичності та рекомендації щодо психологічних умов їх проведення. У додатку подано музичні матеріали і тести емоцій, які можна використовувати при проведенні діагностики.

Ейгер Г.В., Рапопорт И.А., Узилевский Г.Я. Языковые способности: Учеб. пособие / Харьк. гос. ун-т. – Х.: Изд-во ХГУ, 1992. – 132 с.

У посібнику розглядаються питання загальних і спеціальних здібностей людини, основну увагу зосереджено на складових компонентах мовних здібностей (лінгвістичне мислення, вербальна пам'ять, здатність до функціональних узагальнень і т. ін.). В основу книги покладені результати довгострокових експериментальних досліджень, виконаних авторами серед учнів кількох середніх і вищих навчальних закладів.

Кадневский В.М. Первые тесты интеллекта в России // История науки и техники. – 2005. – № 7. – С. 9-14.

Тести розумового розвитку, запроваджені на початку ХХ століття Г.І.Россолімо, впродовж десятиліть широко застосовувалися як в Росії, так і за кордоном. Причина їхньої популярності полягала в універсальності (вони були придатні для людей різного віку і ступеня обдарованості) й оригінальному способі оцінювання отриманих результатів. Завдяки цьому вони використовувалися не тільки в медичній практиці, а й у судово-психіатричних дослідженнях, педагогічній психології та системі професійного відбору.

Ротанова Т. Старший дошкольный возраст: диагностика уровня умственного развития // Дошк. воспитание. – 2006. - № 8. – С. 80-88.

Методика тестування, викладена у статті, допоможе визначити рівень розумової працездатності, розвитку зорової пам'яті, наочно-образного мислення у дошкільнят.

Диагностика когнитивной сферы // Психологическая диагностика. – СПб., 2005. – Ч. II. – С. 88-161.

Рекомендований розділ знайомить читачів з поняттями інтелекту і креативності та з методами їх діагностики, які застосовуються у практиці.

Нейфах А. Интеллект: проблемы, проблемы... // Знание – сила. – 1996. - № 9. – С. 38-45.

У статті йдеться про книгу Р.Дж.Хернстейна і Ч.Муррея “Колоколоподібна крива” (США, 1994), присвячену проблемі кількісного вимірювання інтелектуальних здібностей людини (за тестом IQ).

На Заході видання було піддане нищівній критиці через викладені у ньому факти відмінностей за рівнем інтелекту в різних етнічних групах США і виділення в американському суспільстві двох “каст” - з високим і низьким рівнем інтелекту.

Максимов Н. Приключения IQ в России: [Бесіда із заст.

директора Ін-ту психології РАН проф. В.М. Дружинінін] // Знание – сила. – 1996. - № 9. – С. 46-47.

Широкомасштабні дослідження інтелекту росіян свідчать: загальний рівень їхнього інтелекту нижчий, ніж у американців. Як можна пояснити цей факт? В.М. Дружинін пропонує, принаймні, три пояснення: по-перше, зміна генетичного потенціалу народу внаслідок війн і репресій, по-друге, недоліки систем виховання і навчання, по-третє, різна структура інтелекту росіян і американців (адже традиційні тести IQ зорієнтовані на логічний інтелект, а у росіян можуть переважати вербальний або просторово-образний види інтелекту).

Багоцкий С.В. Умные тесты // Химия и жизнь – XXI век. – 2001. - № 10. – С. 28-33.

На думку автора статті, головною метою тестів, які використовуються у педагогічній практиці, повинна бути не діагностика рівня знань, а безпосередньо процес навчання. Він наводить чимало тестів з біології, розмірковуючи над якими, учні зможуть самостійно засвоювати матеріал, який вони вивчають.

Фридман М.В. IQ: predeterminedness или ее иллюзия?: Взгляд биолога на вопросы тестирования интеллекта // Химия и жизнь – XXI век. – 2001. - № 11. – С. 20-23.

У сучасному суспільстві високий IQ є майже синонімом розумової обдарованості. Проте навіть фахівці визнають, що тести інтелекту не ґрунтуються на суворих наукових принципах. Як саме побудовані тести IQ, за яких умов формуються інтелектуальні здібності і як вони успадковуються, читачі дізнаються з рекомендованої статті.

Репнова Т.П. Изучение способностей ребенка в системе профильного обучения // Наша школа. – 2005. - № 2. – С. 67-71.

Правильний вибір профілю навчання неможливо зробити без ретельного вивчення здібностей дитини. Стаття познайомить читачів із методами, які найчастіше використовуються при проведенні подібних досліджень.

Сороко Н.В. Визначення системних основ педагогічного тестування обдарованих дітей // *Практ. психологія та соц. робота.* – 2004. - № 1. - С. 74-77.

Діагностику рівня здібностей можна проводити вже у дворічних дітей, однак оптимальним віком для тестування є 3-5 років. Це дозволить батькам і вихователям якомога раніше розробити і запровадити у життя індивідуальний план розвитку і навчання обдарованих дітей.

Хрусталева Т.М. Психологическое исследование педагогической одаренности в школьных возрастах // *Мир психологии.* – 2005. - № 3 (43). – С. 170-177.

Результати вивчення педагогічної обдарованості школярів 3, 8 і 11 класів, викладені у статті, свідчать: схильність до педагогічної діяльності можна виявити вже в молодшому шкільному віці. У повну силу педагогічні таланти розкриваються у старшокласників, але тільки за умови їх цілеспрямованого і систематичного розвитку.

Цап В.Й. Діагностичні методики для роботи з обдарованими дітьми // *Практ. психологія та соц. робота.* – 2005. - № 10. – С. 77.

За допомогою звичайних тестів інтелекту можна виявити обдарованих дітей, але неможливо оцінити ступінь їхньої обдарованості, тому розроблені автором комп'ютерні тести рівня обдарованості стануть у нагоді психологам, вчителям і всім тим, хто працює з обдарованими дітьми.

Пашнев Б.К. Психодиагностика одаренности // *Практ. психологія та соц. робота.* – 2005. - № 12. – С. 59-65.

Стаття знайомить із різними методами діагностики здібностей, а також з оригінальною системою визначення обдарованості учнів, розробленою автором.

ОБДАРОВАНІ ДІТИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І НАВЧАННЯ

Феномен дитячої обдарованості віддавна привертав увагу. Вже дві з половиною тисячі років тому в Китайській імперії провадився відбір і навчання здібних дітей. Перші наукові дослідження дитячої обдарованості почалися в ХІХ столітті. Втім, тоді поняття обдарованості пов'язували лише з високим ступенем розвитку здібностей, а пошук талантів відбувався переважно у сфері мистецтва. Але в ХХ столітті під впливом науково-технічної революції обдарованість стали розуміти як високий рівень інтелекту й наукового мислення. Сучасний етап розробки цієї проблеми дозволив скласти уявлення про складність і багатогранність явища дитячої обдарованості. Чимало хто з нинішніх дослідників дотримується багатфакторної моделі обдарованості, виділяючи в ній як особистісні, так і соціальні складові.

Які ж саме риси відрізняють маленьких вундеркіндів від звичайних дітей? Перш за все – це надзвичайне прагнення до пізнання, незалежно від віку, характеру і темпераменту дитини. Їм також притаманні відмінні увага і допитливість, жвава уява, гарна пам'ять, великий словниковий запас, наполегливість у вирішенні завдань. Разом із тим обдарованим дітям властива висока психоемоційна вразливість. Такі діти гостро реагують на несправедливість навколишнього світу, висувають високі вимоги до себе і оточення, що часто призводить до труднощів у спілкуванні. Такі діти потребують всебічної підтримки як з боку батьків, так і з боку вчителів. При роботі з ними вкрай важливо створити атмосферу співпраці і товариської допомоги, це сприятиме активізації творчих сил дитини і підтримуватиме дух пошуку й дослідження, надаватиме впевненості у власних силах.

Одаренные дети / Пер. с англ. Д.А.Линника, А.Г.Мкервали; Общ. ред. Г.В.Бруменкской, С.М.Слуцкого; Предисл. В.М.Слуцкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.

Книга в доступній і захоплюючій формі знайомить читачів зі способами раннього виявлення обдарованих дітей і створення умов для їх творчого розвитку. В ній також наведені різні діагностичні методики, що використовуються для виявлення талановитих дітей, викладено психологічні вимоги до викладачів, які з ними працюють, а також розглядаються питання, пов'язані з емоційним розвитком вундеркіндів.

Шумакова Н.Б. Обучение и развитие одаренных детей. – М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: Изд-во НПО «Модек», 2004. – 336 с. – (Сер. «Библиотека психолога»).

Серед обдарованих школярів категорія дітей із загальною (розумовою) обдарованістю є найчисельнішою. Проте програми навчання більшості загальноосвітніх шкіл не відповідають пізнавальним потребам і можливостям таких дітей. Тому автор поставила за мету створити систему творчого міждисциплінарного навчання і розвитку дітей із загальною обдарованістю в умовах середньої школи.

Автор пропонованої монографії аналізує проблеми навчання талановитих школярів, розкриває особливості курсу міждисциплінарного навчання за програмою «Обдарована дитина», представляє результати довгострокового дослідження дітей, які навчаються за цією програмою.

Книга адресована педагогам, психологам, студентам, а також тим, хто цікавиться питанням навчання і розвитку обдарованих дітей.

Міщенко Н. Вундеркінди // Наук. світ. – 2005. – № 5. – С. 11.

Проявлення блискучої обдарованості у ранньому віці не є гарантією майбутньої геніальності, стверджує автор статті. Адже здібності необхідно стимулювати – маленьких вундеркіндів потрібно виховувати під особливим наглядом психологів і психіатрів, навчати за індивідуа-

льними програмами. В іншому разі існує дуже велика ймовірність втрати дитиною інтересу до знань або, навпаки, переоцінювання власних можливостей, що може призвести до нервового і фізичного виснаження.

Миронов Н.П. Способность и одаренность в младшем школьном возрасте // Нач. шк. – 2004. – № 6. – С. 33-42.

Що таке дитяча обдарованість? Як розрізнити і розвинути здібності дитини? Як організувати навчання обдарованих школярів? Відповідям на ці та інші питання присвячена рекомендована стаття.

Теличко Н. Організація навчання обдарованих і талановитих молодших школярів у США // Рідна шк. – 2005. – № 6. – С. 78-80.

Створенню сприятливих умов для навчання обдарованих школярів у США приділяється велика увага. Запроваджуються спеціальні освітні програми, вводиться індивідуалізоване навчання, організуються школи без класів. Про переваги і недоліки кожного з методів читачі дізнаються з рекомендованої статті.

Болтівець С.І. Психогігієнічні чинники розвитку обдарованості // Практ. психологія та соц. робота. – 2005. – № 10. – С. 73-75.

Наведені у статті результати досліджень обдарованості українських школярів свідчать про наявність у них страху перед майбутнім, який пригнічує їхні пізнавальні потреби. Тому важливим психогігієнічним аспектом розвитку здібностей учнів є подолання їхнього упередженого ставлення до всього нового й стимулювання пізнавальних, творчих і освітніх проблем.

Кремінський Б.Г. Обдарованість та проблема розвитку здібностей особистості // Практ. психологія та соц. робота. – 2004. – № 12. – С. 74-80.

Частота народження потенційних геніїв однакова у всі часи і в будь-яких місцях - два-три генії на десять тисяч

осіб. Але число людей, які розвинули свої природні здібності до відповідного рівня, значно нижче. Ці дані свідчать про те, що соціальні умови є надзвичайно важливим фактором для розвитку таланту. Тому першочерговим завданням сучасного суспільства має бути, по-перше, виявлення обдарованих дітей, по-друге, створення для їх виховання умов, які б сприяли розвитку їхніх надзвичайних здібностей.

Чепелева Н.В. Здатність до творчого читання як прояв обдарованості особистості // *Практ. психологія та соц. робота.* – 2005. – № 10. – С. 68-69.

Читання є одним із провідних джерел одержання нової інформації. На думку автора, високу культуру читання, тобто вміння не тільки розуміти прочитане, а й використовувати отриману інформацію у житті, можна вважати одним із проявів творчої обдарованості.

Волощук І., Шепотько В. Програми для обдарованих і талановитих школярів // *Рідна шк.* – 2005. – № 1. – С. 70-72.

Чимало обдарованих дітей навчається в звичайних загальноосвітніх школах. Проте для найбільш повного розкриття здібностей їм потрібні певні специфічні умови. У США одним із шляхів вирішення цієї проблеми є надання таким учням додаткових освітніх послуг. Проте, як проходить відбір і тестування учнів, як організується і відбувається процес навчання, розповідається у рекомендованій статті.

Федорова О., Федоров М. Педагогічні умови професійної підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми // *Рідна шк.* – 2006. – № 1. – С. 24-26.

У статті подано аналіз сучасного стану професійної підготовки майбутніх учителів у Мелітопольському державному педагогічному університеті. На думку авторів, традиційні курси навчання мають чимало «білих плям» у галузі підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми. Це спонукало їх розробити до

традиційних курсів низку нових питань, пов'язаних з цією проблемою, а також започаткувати новий спецкурс «Проблеми виявлення, діагностування та розвитку обдарованих дітей».

Журова А. Робота з обдарованими учнями. Формування дослідницького способу мислення в системі Малої академії наук // Рідна шк. – 2005. – № 3. – С. 66-67.

Автор статті ділиться досвідом роботи з обдарованими учнями київської гімназії «Консул».

Кузьма Н.В. Абсолютный слух как немзыкальная способность // Практик. психологія та соц. робота. – 2005. – № 1. – С. 50-52.

Наявність у людини абсолютного слуху традиційно вважається свідченням надзвичайних музичних здібностей. Автор статті дотримується іншої думки: ті, хто мають абсолютний слух, при прослуховуванні музики ідеально розрізняють окремі звуки, тоді як цілісно сприйняти мелодію їм складно. У статті також подані поради викладачам музики, які навчають дітей з абсолютним слухом.

РОЗВИТОК ЗДІБНОСТЕЙ ДИТИНИ

Лишив ребенка своевременного и полноценного воспитания и обучения, мы тем самым обрекаем его на громадные затраты сил и времени на развитие способностей в будущем.

Б.П.Никитин

Природа щедро наділила кожду дитину можливостями розвиватися. І кожен малюк, за умови правильного виховання, може досягти найвищого рівня розвитку творчої діяльності. Як свідчать наукові дослідження, в житті людини є недовгий, але справді унікальний період - від народження до трьох років. Саме тоді відбувається бурхливий розвиток клітин головного мозку, активно формуються зв'язки між півкулями, закладаються основні якості психіки дитини, починають формуватися всі його здібності. І першочерговим завданням батьків має стати створення творчої атмосфери для стимулювання процесу розумового і фізичного розвитку дитини.

Зацікавити дитину будь-якою справою доволі просто. Набагато складніше допомогти малюкові зберегти інтерес до неї, глибше її вивчити. Це вимагає від батьків наполегливості, терплячості, а також багато уваги й любові. І головне, про що їм треба пам'ятати, – це те, що метою занять є підготовка дитини до реального життя, а не до навчання у школі. Адже якщо малюку з дитинства цікаво отримувати знання, шукати “поживок для свого інтелекту”, цю здатність він збереже на все життя. І найкращим навчальним закладом для будь-якої дитини буде той, вихователі якого ставляться до учнів як до особистостей, допомагають їм реалізувати себе і розвивати природні здібності.

Кантан В.В. Как вырастить вундеркинда: Практик. руководство для родителей и воспитателей. – СПб.: Учитель и ученик; КОРОНА принт; Квинт, 2002. – 160 с.: ил.

Автор книги вважає, що здібності дитини не є природженими; на його думку, вони набуваються в процесі її

розвитку у перші роки життя. Він рекомендує методики раннього навчання і фізичного розвитку, що ґрунтуються на працях провідних зарубіжних спеціалістів у цій галузі. Дотримуючись наведених рекомендацій, ви навчите дитину вже у 4-5 років читати рідною і кількома іноземними мовами, рахувати; грати на одному або навіть кількох музичних інструментах; познайомите з основами природничих наук.

Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы. – М.: Знание, 1984. – 79 с.: ил.

Автор книжки, доктор психологічних наук, знайомить читачів із такими психологічними особливостями дітей, які є передумовою для розвитку в них здібностей (розумова активність, схильність до засвоєння матеріалу, нестандартне мислення та ін.). Предметом його уваги є також діти-вундеркінди, обдарованість яких виявляється у надранньому віці. Втім, видатні здібності можуть розквітнути і в тих дітей, які спочатку нічим не виділялися з-посеред інших. Тому головною метою шкільного виховання має бути індивідуальний підхід до кожного учня і сприяння їх розвитку відповідно до можливостей і здібностей.

Волков И.П. Много ли в школе талантов? – М.: Знание, 1989. – 78 с.: ил. – (Новое в жизни, науке, технике. Педагогика и психология; № 5).

У кожної людини можна розвинути певні таланти, якщо вона від природи має будь-які задатки й нахили, вважає автор книги, заслужений вчитель РСФСР. І шкільна програма має бути зорієнтована на їх виявлення і розвиток. У пропонованій книзі автор знайомить читачів із власною системою роботи, спрямованою на виявлення схильностей і здібностей школярів.

Никитин Б.П. Ступеньки творчества, или Развивающие игры. – 4-е изд. – Кемерово: Кн. изд-во, 1990. – 157 с.: ил.

Борис Павлович Нікітін відомий багатьом читачам завдяки унікальній виховній системі, яку він розробив і запровадив у власній багатодітній родині. Система орієнтована на ранній розвиток здібностей дитини – уваги, кмітливості, розуму, самостійності. Це можливо за умови початку занять з наймолодшого віку і створення творчої атмосфери, а також за педагогічно грамотної допомоги дорослих.

Пропонована книга містить опис розвиваючих ігор, розроблених автором, методики їх виготовлення, поради щодо їх проведення.

Тихомирова Л.Ф. Развитие интеллектуальных способностей школьника: Попул. пособие для родителей и педагогов. – Ярославль: Акад. развития, 1996. – 240 с.: ил.

У пропонованому посібнику читачі знайдуть матеріали стосовно діагностики інтелектуальних здібностей дітей у віці від 11 до 15 років, а також вправи, спрямовані на розвиток сприйняття, уваги, мислення і пам'яті.

Шведова Л.М. Развитие логического мышления, сообразительности, воображения и интеллекта: Детям 5-12 лет. – Донецк: ООО ПКФ “БАО”, 2004. – 352 с.

Пропонована книга містить розвиваючі ігри, завдання і вправи для розвитку інтелекту, пам'яті, уваги, логічного мислення. Вона складається з п'яти розділів: “Граматичні ігри”, “Математичні і логічні ігри”, “Ребуси, кросворди, вікторини”, “Розвиваючі ігри і тестові завдання”, “Настільні ігри”.

Видання розраховано на спільну роботу дитини і дорослого (батьків, вихователів або вчителів).

Зак А.З. Развитие интеллектуальных способностей у детей 6-7 лет: Учеб.-метод. пособие для учителей. – М.: Новая шк., 1996. – 288 с.: ил.

Зак А.З. Развитие интеллектуальных способностей у детей 8 лет: Учеб.-метод. пособие для учителей. – М.: Новая шк., 1996. – 352 с.: ил.

Зак А.З. Развитие интеллектуальных способностей у детей 9 лет: Учеб.-метод. пособие для учителей. – М.: Новая шк., 1996. – 408 с.

У пропонованих книгах викладено систематичні курси занять з розвитку молодших школярів (6-9 років). Кожний курс поділений на теми: «Розвиток здібностей комбінувати», «Розвиток здібностей аналізувати», «Розвиток здібностей планувати», «Розвиток здібностей розмірковувати». Подано також рекомендації щодо організації занять, конспекти до кожного заняття, завдання для самостійної роботи, методики діагностування здібностей. Книги стануть у пригоді вчителям, вихователям дитячих садків, психологам, а також батькам, які хотіли б сприяти розумовому розвитку власних дітей.

Ляпин В.Н. А нужны ли нам личности? – Д.: Пороги, 2004. – 116 с. – На обкл. і тит. арк. прізвище авт. і місце вид. укр. мовою.

Автор книги, кандидат технічних наук, викладач математики та інформатики, багато років присвятив вивченню проблем, пов'язаних з вихованням обдарованих особистостей. Результати цієї роботи викладені у пропонованому виданні. Читачі знайдуть тут рекомендації щодо вирішення складних питань навчання, створення ефективних форм навчальної діяльності, розкриття творчих здібностей школярів на уроках математики.

Долженко О. Как сформировать творческую личность? / Беседа с директором Ин-та общ. и пед. психологии, проф. А.Матюшкиным // Alma mater (Вестн. высш. шк.). – 2004. - № 8. – С. 30-35.

На думку проф. Матюшкіна, першочерговим завданням сучасної системи освіти має бути становлення і розвиток творчих особистостей не тільки з високим рівнем професійних знань і умінь, але й здатних ставити і вирішувати якісно нові проблеми. Досягнути цього можна шляхом індивідуалізації процесу навчання, тобто через постійну співпрацю між студентами і такими виклада-

чами, які мають високий культурний і професійний рівень, уміють зацікавити співрозмовника і спонукати його до творчості.

Зіненко Н. Через творчість – до особистості // Рідна шк. – 2005. - № 3. – С. 28-29.

У статті йдеться про виховну систему “Школа творчості”, створену в київській гімназії “Консул”. Основною метою системи є виявлення особистих уподобань і здібностей, стимулювання проявів нестандартного мислення, сприяння творчому розвитку кожної дитини.

Добротворский И. Как развить и реализовать свои способности // Воспитание школьников. – 2005. - № 9. – С. 65-68.

Автор статті дотримується думки, що кожен із нас може досягнути своєї мети, навіть коли здається, що це неможливо. Потрібно тільки бути наполегливим, правильно оцінювати власні можливості і в жодному разі не піддаватися песимізму. Як приклад він наводить історію життя німецького археолога Генріха Шлімана, який з дитинства мріяв відкрити славнозвісну Трою, попри розповсюджену тоді думку про те, що вона існує тільки у міфах. Його мрія здійснилась, і сталося це саме завдяки його завзятості, впевненості і послідовності. У додатку наведено тест «Самоповага», мета якого – допомогти зрозуміти, як ви будете поводитись у тих чи інших ситуаціях.

Еремкин А.И. Цель воспитания и одаренность // Мир образования – образование в мире. – 2004. - № 4. – С. 59-70.

Для розвитку здібностей дитини вкрай важливим є природне, вільне виховання, вважає автор статті. В атмосфері доброзичливості, довіри, захищеності дитина відчуває себе впевнено, і лише тоді її потенційні таланти розкриваються у повну силу.

Мочалова Н. Гений рождається раз в сто лет? // Дошк. воспитание. – 2005. - № 10. – С. 112-115; № 11. – С.88-91.

Однією з причин низького розумового, мовного й емоційного розвитку дітей є відсутність взаємозв'язків між сім'єю і навчальним закладом (дитсадком або школою). Унікальна система, розроблена під керівництвом автора статті, призначена об'єднати всіх учасників виховного процесу (дитину, батьків, вихователів) для найбільш повного розкриття природних задатків дитини. Система включає діагностику здібностей дитини, організацію занять з урахуванням індивідуальних особливостей, роботу з батьками і вихователями, організацію семінарів і лекцій, розробку методичних посібників тощо.

Єрменчук А. Творення інтелекту // Дошк. виховання. – 2004. - № 9. – С. 20-22.

Автор статті ділиться власним досвідом підготовки і проведення у дитсадку інтелектуальних ігор на зразок «Що? Де? Коли?» і «Брейн-рингу». Такі ігри, на її думку, стимулюють розумовий розвиток, розвивають уважність, спостережливість, творчу уяву малят.

Лобода С.Ф. Розвиваємо розумові здібності та кмітливість // Дошк. виховання. – 2005. - № 10. – С. 12-13.

У статті йдеться про досвід роботи вихователів дитсадка з інтенсивного розумового виховання дошкільнят.

Бухбиндер А. Мозг, что новенького? // Знание – сила. – 2000. - № 11. – С. 32-38.

Твори Моцарта більше, ніж будь-яка інша класична музика впливають на мозкову активність людини, особливо в перші три роки життя, стверджують деякі вчені. Це повідомлення, оприлюднене кілька років тому, викликало неабиякий резонанс у суспільстві. Втім, «ефект Моцарта» або не був підтверджений іншими дослідниками, або був тимчасовим. Чи насправді музика Моцарта стимулює розумову діяльність? Як впливає прослуховування класичних творів на малюків? Відповіді на ці

та інші питання читачі знайдуть у рекомендованій статті.

Коршунова Н. Разбудить в себе гения: Интеллект ребенка можно развить еще в материнской утробе // Семья и шк. – 2004. - № 3. – С. 18-20.

Загальновідомо, що класична музика цілюще впливає на людей, тварин та навіть на рослини. А ось докази того, що музика стимулює розвиток головного мозку ще ненародженої дитини, були отримані недавно. Особливо корисними сеанси музичної терапії будуть після шостого місяця вагітності – саме тоді між нейронами у малюка формуються зв'язки, від кількості яких залежить рівень його інтелектуальних здібностей.

Азаров Ю. Сверхзадача и развитие таланта // Воспитание школьников. – 2004. - № 1. – С. 45-47.

Талант – це дарунок природи, він є у всіх людей без винятку, ось тільки розвинути його вдається не кожному. На думку автора, для розвинення таланту необхідно поставити перед собою надзавдання, тобто таке завдання, яке буде здаватися трохи складнішим, аніж ви можете виконати. Приступаючи до його виконання, не вагайтеся, не розмірковуюйте над його реальністю, а одразу ж дійте, і результати вас здивують!

Уфімцева С. Наступність у творчому розвитку дошкільників і учнів початкових класів // Почат. шк. – 2005. - № 12. – С. 39-42.

Бевзюк Т. Наступність у роботі з обдарованими учнями // Почат. шк. – 2005. - № 6. – С. 58-59.

Кожна дитина має природні нахили і здібності в якійсь галузі. Але розвинути їх можна лише за умов послідовності навчально-виховного процесу. Він має стимулювати інтерес до навчання, забезпечувати безперервність творчого розвитку кожної дитини і реалізацію їхніх пізнавальних потреб.

Вербин С. Как повысить эффективность умственной деятельности // Воспитание школьников. – 2004. - № 5. – С. 45-49.

У статті викладено методіку активізації діяльності головного мозку, яка складається з кількох етапів: очищення капілярів і судин мозку, насичення крові і клітин мозку киснем, набуття навички розслаблення. При систематичному виконанні рекомендованих вправ протягом 3-5 місяців підвищується ККД мозку, поліпшується самопочуття, пам'ять, працездатність, активізуються інтелектуальні здібності.

Юхимчак Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів // Почат. шк. – 2005. - № 6. – С. 15-16.

“Розвивати творчість – означає виховувати у дітей інтерес до знань, самостійність у навчанні. Тому вже у молодших школярів потрібно розвивати творчі здібності, нахили, інтереси”, - вважає автор. Стаття містить практичні рекомендації і поради для роботи з учнями молодших класів, приклади творчих завдань.

Митник О. Творчі завдання як засіб формування інтелектуальної культури молодшого школяра // Почат. шк. – 2005. - № 12. – С. 6-11.

Інтелектуальною культурою називають діяльність людини у сфері мислення, в процесі якої відбувається взаємодія з навколишнім світом. Формування інтелектуальної культури у молодших школярів вимагає від учителя будувати кожний урок як проблемно-пошуковий діалог між ним і учнями.

У статті наведено приклади творчих завдань і методичні поради щодо їх розв'язання.

Третяк Т.М. Вплив негативних чинників на реалізацію і розвиток творчого потенціалу особистості // Практ. психологія і соц. робота. – 2005. - № 10. – С. 69-72.

Негативні стимули як зовнішнього, так і внутрішнього світу людини, в багатьох випадках гальмують розвиток

творчої особистості. І подолати стрес можна лише за професійної психологічної допомоги. Втім, не завжди така допомога приходить вчасно. У статті наводиться історія підлітка, талант якого розвивався за несприятливих умов, що негативно вплинуло на його особистісний розвиток.

Волощук І., Шепотько В. Педагогічні суперечності розвитку творчих здібностей школярів // Рідна шк. – 2004. - № 10. – С. 7-9.

Класична модель навчального процесу передбачає лише один правильний шлях для розв'язання завдань, а це гальмує розвиток творчих здібностей школярів. Але й відмовитися від цієї моделі і перейти до суто творчого пошуку наразі неможливо - через нестачу часу і переважання навчальних програм. Автори пропонують способи подолання існуючих суперечностей та ефективні методики творчого розвитку дітей.

Литвиненко Н.І., Задіцька С.І. Технології розвитку творчих здібностей учнів: конструювання на комп'ютері // Комп'ютер у шк. та сім'ї. – 2006. - № 5. – С. 3-7.

Конструювання є одним із основних засобів самовираження дітей. Проте, на думку авторів статті, в школі цьому виду творчості приділяють занадто мало уваги. Тому вони розробили і представили на розгляд читачів методику, яка передбачає активне використання в процесі навчання комп'ютерних програм з графічного конструювання.

Бахтигадеева В.М. Розвиваємо пам'ять младших школьників // Нач. шк. – 2004. - № 10. – С. 78-79.

Для розуміння і тривалого збереження у пам'яті інформації, її необхідно осмислити і в жодному разі не зачувати механічно. У статті подані практичні поради щодо поліпшення стану пам'яті дитини, а також стимулювання інтересу до матеріалу, який необхідно засвоїти.

Гмиря Г.В. Развитие творческих способностей учнів на уроках мови та літератури і в позакласній роботі // Педагогіка і психологія. – 2004. - № 1 (42). – С. 102-112.

Творча атмосфера, створена на уроках мови і літератури, сприяє розвитку мислення, уяви, поповненню словникового запасу. Автор статті розкриває значення нестандартних уроків для формування творчої особистості, доводить необхідність позакласної роботи, наголошує на провідній ролі класного керівника у виявленні здібних дітей та організації роботи з ними.

Мозгот В.Г. К проблеме психологии способностей (музыкальные способности как особое проявление способностей общих и как способности специальные) // Мир психологии. – 2005. - № 3 (43). – С. 161-170.

Автор статті зробив детальний аналіз наукових праць, присвячених здібностям людини, як загальним, так і спеціальним (на прикладі музичних). Він дійшов висновку: заняття музикою підвищують загальний рівень розвитку людини, стимулюють математичні, лінгвістичні та інші здібності.

Волынкина Н. Решение изобретательских задач как основа развития творческой личности // Alma mater (Вестн. высш. шк.). – 2004. - № 9. – С. 29-32.

Пропонована стаття знайомить читачів із теорією вирішення дослідницьких завдань (ТВДЗ). Її методи універсальні: вони можуть використовуватися на всіх ступенях навчання, для будь-яких предметів. Як показали практичні дослідження, впровадження ТВДЗ у навчальний процес сприяє ефективному засвоєнню матеріалу, формуванню системного мислення, розкриттю творчих здібностей.

Романина Е.В., Габбазова А.Я. Обучение игре в шахматы как средство интеллектуального развития младших школьников // Психол. журн. – 2004. – Т. 25, № 6. – С. 77-81.

Стаття знайомить читачів з педагогічним експериментом, пов'язаним із навчанням гри у шахи молодших школярів. Результати експерименту засвідчили поліпшення пам'яті, мислення, уваги, а також загальний позитивний вплив гри у шахи на інтелектуальний розвиток дітей.

Котелянець Н., Скриннік С. Творче конструювання розвиває інтелект // Дошк. виховання. – 2005. - № 8. – С. 12-14.

Конструювання є однією з найулюбленіших ігор дошкільнят. До того ж воно розвиває образне мислення, знайомить із різними матеріалами, вчить розрізняти форми і кольори. В рекомендованій статті йдеться про різні форми організації навчання конструюванню (за зразком, за моделлю, за умовами та ін.).

Томашевський В. Особливості творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі // Рідна шк. – 2005. - № 8. – С. 49-52.

Заняття з образотворчого мистецтва сприяють розвитку художньої творчості у дитини, формують естетичне ставлення до навколишньої дійсності. Проте процес організації таких занять має ряд особливостей, які необхідно враховувати в процесі навчання. Саме про них йдеться в пропонованій статті.

Татаренко М. Закони ойкумени: розвиток творчої особистості молодших школярів шляхом театральної педагогіки // Рідна шк. – 2004. - № 10. – С. 44-46.

На думку автора статті, основною метою уроків з театральної майстерності повинно бути вдосконалення внутрішньої (психічної) і зовнішньої (фізичної) сторін особистості. Такі уроки збагачують внутрішнє життя дитини, створюючи найкращі умови для розвитку як загальних, так і спеціальних творчих здібностей.

Барабоха Д. Формування творчого потенціалу як основний фактор естетичного розвитку школяра // Рідна шк. –

2006. - № 1. – С. 31-33.

Творчий потенціал – це якість людини, яка характеризує її потенційну енергію, що може реалізуватись у вигляді нових форм праці, пізнання, спілкування. На думку автора, формування творчого потенціалу найбільш повно відбувається при заняттях різними видами естетичної і художньої діяльності, які прищеплюють школярам відчуття природної краси, гармонії й довершеності.

ВІДКРИЙТЕ В СОБІ ГЕНІЯ

Недостаточно иметь хороший ум.
Главное - правильно его использовать.
Декарт

Поистине великие люди заставляют
Вас поверить, что Вы тоже
можете стать великим.
М.Твен

Кожна людина наділена необмеженим творчим потенціалом, невичерпною здатністю вчитися й розвиватися протягом життя, проте більшість людей використовує лише невелику частку можливостей власного мозку. У кожного в житті були моменти, коли він відчував себе генієм. Радість від такого осяяння залишалась у серці надовго. Але хотілося б, щоб це відбувалося частіше, а ще краще – за нашим бажанням.

Щоб розкрити свої здібності, свої природні можливості, перш за все необхідно подолати глибоко приховані емоційні перешкоди (зокрема невпевненість у собі) і повірити, що в нас природою закладено значно більше, ніж ми усвідомлюємо і що звикли використовувати у повсякденному житті. Втім, цього ще замало. Максимально активізувати розумовий потенціал і творчі здібності можливо тільки за умови систематичних занять з розвитку пам'яті, уваги, інтелекту. Це надасть впевненості у власних силах, відкриє необмежені можливості у професійній діяльності і взагалі сприятиме відчуттю задоволення навколишнім світом.

Торп С. Учитесь думать как Эйнштейн / Пер. с англ. О.Г.Белошеев; Худож. обл. М.В.Драко. – Минск: ООО «Попурри», 2003. – 288 с.: ил. – (Сер. «Успех!»).

В основі геніального мислення лежить вміння порушувати чинні правила. Альберт Ейнштейн писав: «Серьезные проблемы, с которыми мы сталкиваемся, не могут быть решены на том уровне мышления, где мы нахо-

димся в момент их возникновения». На думку автора, саме завдяки умінню порушувати правила, ставити під сумнів традиційні закони науки вчений зробив найзначніші з його відкриттів. Навчитися ейнштейнівському стилю мислення може кожен з нас. Пропонована книга навчить читачів унікальним методам ефективного вирішення проблем, якими користувався відомий учений.

Гелб М.Д. Научитесь мыслить и рисовать как Леонардо да Винчи / Пер. с англ. Ю.Е.Андреева; Худож. обл. М.В.Драко. – Минск: Попурри, 2000. – 304 с.: ил.

Автор книги багато років присвятив вивченню людських здібностей і розробці методів їх розвитку. Гарячий шанувальник творчості Леонардо да Вінчі, він впевнений: всі ті методи, які застосовував великий митець, можливо вивчити й ефективно застосовувати у повсякденному житті.

Увазі читачів пропонуються сім принципів мислення Леонардо да Вінчі і практичні вправи; освоєння їх допоможе підвищити інтелектуальні здібності, вдосконалити органи чуття, навчитися володіти власним тілом. А курс малювання за методом Леонардо, за словами автора, допоможе остаточно «превратить собственную жизнь в настоящее произведение искусства».

Регирер Е.И. Развитие способностей исследователя. – М.: Наука, 2003. – 223 с.: ил. – (Сер. «Научно-популярная литература»).

Для того, щоб стати професійним дослідником, недостатньо мати природні здібності (такі, як пам'ять, увага, уява, кмітливість), їх необхідно наполегливо і старанно розвивати. Пропонована книга рекомендує науково обгрунтовану методіку, користуючись якою можна вдосконалити якості, необхідні досліднику, розвинути професійні навички, навчитися творчому мисленню. Книга багата на висловлювання видатних діячів науки,

мистецтва, філософії, які розкривають сутність творчості.

Бодалев А.А., Рудкевич Л.А. Как становятся великими или выдающимися. – М.: Ин-т психотерапии, 2003. – 287 с. – (Советы психолога).

У пропонованій книзі висвітлені основні питання нової галузі людинознавства – акмеології – науки, яка вивчає людину протягом її дорослого життя у зв'язку з факторами, необхідними їй для досягнення вершини свого розвитку.

Перша частина книги висвітлює загальні характеристики дорослої людини, об'єктивні та суб'єктивні умови, які сприяють реалізації її життєвої мети. У другій частині аналізується життєвий шлях і основні досягнення майже тисячі видатних особистостей, динаміка їхньої творчої продуктивності протягом життя, зв'язок творчості й інтелекту.

Книга буде корисною як фахівцям у галузі людинознавства, так і всім, хто бажає максимально розкрити власні здібності і досягти успіху на обраній ниві.

Гелб М.Д. Откройте в себе гения / Пер. с англ. Н.В.Кремко. – Минск: ООО «Попурри», 2003. – 432 с.: ил.

Кожна людина від народження має задатки геніальності. В дитинстві їх стимулюють батьки, але дорослі люди мають самостійно вирішувати – відкривати власні приховані можливості чи ні. В цьому їм може допомогти пропонована книга: тут викладені історії життя і творчості видатних людей різних епох - Платона, Ф.Брунеллескі, Х.Колумба, М.Коперніка, Єлизавети I Англійської, В.Шекспіра, Т.Джеферсона, Ч.Дарвіна, Махатми Ганді, А.Ейнштейна. Основну увагу автор зосередив на найважливіших якостях характеру кожної особистості, розвинути їх читачі зможуть за допомогою спеціальних вправ, наведених у кінці кожного розділу.

Бьюзен Т. Усовершенствуйте свою память / Пер. с

англ. Е.А.Самсонова. – 2-е изд. – Минск: ООО «Попурри», 2003. – 240 с.: ил. – (Сер. «Живите с умом»).

Книга знайомить з унікальною системою запам'ятовування. Засвоївши її, ви зможете утримувати в пам'яті будь-який обсяг інформації. Автор пропонує для запам'ятовування відомості з різних галузей – літератури, мистецтва, природничих і точних наук, а також базові слова семи іноземних мов.

Черноу Ф. Как укрепить память / Пер. с англ. А.Озерова. – М.: Эксмо, 2003. – 416 с.

Відомий психолог і спеціаліст із запам'ятовування пропонує власну методику зміцнення пам'яті. З її допомогою можна зберігати у пам'яті будь-які імена, цифри, дати, подолати неуважність, розвинути творчі здібності, а також дізнатись, як забезпечити міцну пам'ять у похилому віці.

Лапп Д. Невероятные возможности вашей памяти / Пер. с англ. А.Максимова. – СПб.: Питер, 2003. – 224 с.: ил. – (Сер. «Сам себе психолог»).

За допомогою зовсім нескладних вправ і навичок можна поліпшити роботу пам'яті у будь-якому віці. Але спершу необхідно зрозуміти, як працює пам'ять, які можливості вона приховує і як їй допомогти працювати краще. В цьому допоможе запропонована книга, що містить опис найновіших технік зміцнення пам'яті, які можна використовувати у будь-який час і в будь-якому місці.

Джелали А.В. Секреты Наполеона. Сверхпамять. Внимание. Скорочтение. – Ростов н/Д: Феникс; Х.: Торсинг, 2004. – 448 с. – (Сер. “X-файлы”).

Сучасники Наполеона I були у захваті від його надзвичайних здібностей – універсальної пам'яті, уваги, здатності до скорочитання. “Наполеон до бесконечности раздвинул то, что до его появления считалось крайними пределами человеческой энергии», - писав його сучасник лорд Розбері. Автор розкриває читачам справжні

механізми досягнень великого полководця, методики розвинення пам'яті, уваги, скорочитання. Цікаво, що більшість вправ є цитатами й витягами з текстів, які допоможуть читачам краще зрозуміти суть викладеного матеріалу.

Латыпов Н. Основы интеллектуального тренинга: Минута на размышление. – СПб.: Питер, 2005. – 336 с.: ил.

На думку автора, «не всем суждено стать великими учеными или изобретателями, но солидную дозу творческих способностей может развить в себе каждый». Отже, якщо ви хочете навчитися творчому мисленню, прагнете знаходити нестандартні рішення проблем і, взагалі, продукувати нові ідеї, ця книга для Вас! Написана жваво й емоційно, насичена яскравими та дотепними історіями з життя відомих особистостей, вона не залишить байдужими тих, хто бажає ефективно використовувати свої інтелектуальні здібності.

Козловський О.В. Швидкочитання. 800 слів за хвилину: Як одержувати максимум інформації при мінімумі витрат часу. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2004. – 304 с.

Для ефективного оволодіння швидкочитанням потрібно, насамперед, розвинути пам'ять, увагу, уяву, набути навичок самоорганізації і самовиховання. В цьому вам допоможуть методика і тренінги, викладені у пропонованій книзі.

Мелхорн Г., Мелхорн Х.-Г. Гениями не рождаются: Общество и способности человека: Кн. для учителя / Пер. с нем. Г.В.Яцковской. – М.: Просвещение, 1989. – 159 с.

Що таке інтелект? Як його розвивати і використовувати? Чи залежить розвиток талантів і здібностей від соціальних факторів, чи вони є виключно наслідком спадковості?

Відповіді на ці питання читачі знайдуть у книзі, написаній вченими-педагогами, які багато років присвятили

науково-практичним дослідженням проблеми розвитку інтелектуальних здібностей і талантів.

Чурбанов В.Б. В чьих ранцах маршальские жезлы, или Несколько правил развития способностей. – М.: Мол. гвардия, 1980. – 160 с.

Що таке талант і за яких умов він проявляється? Чому талановиті діти часто стають звичайними дорослими? Чому саме можна навчитись у геніїв? Автор книги відповідає на ці та інші питання, спираючись на численні біографії видатних людей; він також наводить чимало наукових теорій, гіпотез, експериментів, які пояснюють природу людських талантів.

Вагин И. Умейте мыслить гениально. – СПб.: Питер, 2003. – 192 с. – (Сер. «Сам себе психолог»).

«Каждый человек способен на блестящие открытия, яркие ходы и ошеломляющие решения. Необходимо просто разбудить свой мозг», - впевнений автор, відомий психолог. А допоможуть у цьому правила й принципи геніальності, викладені у рекомендованій книзі.

Холл Д. Стань первым!: Как повысить ваши способности в несколько раз / Пер. с англ. З.Зарифова. – М.: Вече; Персей; АСТ, 1996. – 448 с.

Американський підприємець Даг Холл пропонує читачам власні оригінальні методи підвищення розумового потенціалу і творчих здібностей. Він буквально заражає читача власним ентузіазмом, викладаючи матеріал жваво й емоційно, насичуючи його жартами та дотепними висловлюваннями. Свою мету він визначає так: «Моя задача – “выжать” все возможное из вашей личной комбинации воображения и интеллекта, в какой бы пропорции они ни существовали внутри вас; помочь вам поверить в мечту и превратить ее в реальность».

Классическая музыка активизирует интеллект // Химия и жизнь – XXI век. – 2004. – № 10. – С. 49.

Як показали досліді, проведені російськими вченими, під впливом класичної музики в мозку людини відбуваються ті самі зміни, що і при розумовій активності, тоді як рок-музика спричиняє емоційне збудження.

Голованенко В. Зберегти свою пам'ять // Наук. світ. – 2001. - № 2. – С. 6.

Наукові дослідження останніх років свідчать – сила людської пам'яті не залежить від років. Факторами, які негативно впливають на пам'ять, є стрес, нестача гормонів і недостатній приплив крові до головного мозку. І щоб до похилого віку зберегти здатність запам'ятовувати, необхідно постійно займатися “розумовою гімнастикою”; деякі вправи з неї наведені у пропонуваній статті.

ЛЮДСЬКИЙ МОЗОК: БУДОВА І ВЛАСТИВОСТІ

*Мозг, хорошо устроенный,
стоит больше, чем мозг,
хорошо наполненный.*
М.Монтень

*Человеческий мозг похож на многомерный
ПОЛИФОНИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТ, КОТОРЫЙ МОЖЕТ
СЫГРАТЬ БЕСКОНЕЧНОЕ ЧИСЛО МУЗЫКАЛЬНЫХ
ПЬЕС ОДНОВРЕМЕННО.*
П.АНОХИН

Сучасні дослідження людського мозку відкрили чимало нових знань про його природні властивості, і головним є те, що ми дізналися про справжню величину мозкового потенціалу людини. Як виявилось, ми використовуємо лише одну десяту можливостей нашого мозку, тоді як він є унікальним творінням, ідеально пристосованим до створення необмеженої кількості розумових моделей. Теоретично мозок здатен засвоювати сім фактів протягом секунди, і навіть якщо він буде накопичувати інформацію безперервно впродовж життя, все одно залишиться безліч вільного місця.

Мозок кожної людини складається з великої кількості нейронів (близько ста мільярдів!). Втім, важлива не кількість нейронів, а кількість зв'язків між ними. Чим їх більше, тим більш ефективно працює мозок. І якщо піддавати його щоденним навантаженням, кількість з'єднань між нервовими клітинами збільшиться, результатом цього буде інтенсивний розвиток розумових процесів і підвищення коефіцієнту корисної дії мозку.

Урываев Ю.В., Рылов А.Л. Проникая в тайны мозга. – М.: Сов. Россия, 1986. – 96 с.

Дослідження людського мозку виявили, що одну з головних ролей в ньому відіграє лобна частка. Саме вона відповідає за поведінку людини, координує роботу інших структур мозку, а також бере участь у регулюванні емоцій.

У пропонованій книзі йдеться про особливості будови й функцій лобної частки мозку, виявлені в результаті численних досліджень і спостережень за людьми і тваринами з порушеннями лобної частки мозку.

Гомазков О. Мозг-XXI: Закон доминанты // Знание – сила. – 1995. – № 5. – С. 51-57.

У першій половині ХХ століття радянський фізіолог О.О.Ухтомський створив вчення про домінанту як певну систему пов'язаних між собою нервових центрів різних рівнів, які визначають реакцію організму на певні зовнішні чи внутрішні подразники. Принцип доминанти, на жаль, не був сприйнятий сучасниками вченого і тільки нещодавно почав повертатись у наукові кола. Підтвердження справедливості принципу знаходять при вивченні складних форм поведінки, пам'яті, психопатології і творчості.

Савельев С.В. Природа индивидуальности мозга человека // Природа. – 1995. – № 9. – С. 16-31.

Існує чимало гіпотез, які пов'язують появу геніїв з деякими відмінностями їхнього головного мозку – його масою, кількістю і глибиною звивин. Проте сучасні дослідження не виявили достовірних відмінностей між масою мозку у звичайних і талановитих людей. Можливо, причини обдарованості слід шукати не у великій масі мозку, а в його специфічній будові? Так, аналізуючи таке рідкісне явище, як зорова обдарованість (надзвичайно гострий зір), автор дійшов висновку, що у мозку таких людей існують певні морфологічні відмінності, детерміновані генетично. У статті також наведено чимало цікавих даних про індивідуальні відмінності у масі мозку різних народів, етнічних груп і деяких талановитих людей.

Бехтерева Н. Мозг человека – сверхвозможности и запреты // Наука и жизнь. – 2001. – № 7. – С. 14-21.

Що таке надможливості мозку людини? Чи можна їх розвинути за допомогою спеціальних методик? Які існують механізми захисту мозку від перенавантаження? Відповідям на ці та інші питання присвячена стаття академіка РАН, наукового керівника Центру «Мозок» Н.П.Бехтеревої.

Ашкинази Л. Зачем нам мозги? // Химия и жизнь – XXI век. – 2003. – № 12. – С. 27.

У пропонованій замітці йдеться про надзвичайні можливості зорової пам'яті людини.

Николаенко Н.Н. Мозг: язык зрительных образов // Химия и жизнь – XXI век. – 2001. – № 3. – С. 39-45.

Автор розповідає про унікальний випадок відновлення функцій головного мозку талановитої художниці після тяжкої черепно-мозкової травми і тримісячного перебування у комі. Завдяки її малюнкам, які ілюструють статтю, можна прослідкувати, як поступово, один за одним, починають включатись у роботу зорово-просторова пам'ять, мислення, як повертається втрачена під час хвороби особистість.

Нудельман Р. Как работает мышление? // Знание – сила. – 2002. – № 4. – С. 47-52.

Рекомендована стаття знайомить з новою концепцією будови людського мозку, згідно з якою, по-перше, він складається з окремих «модулів», подібно до комп'ютера, по-друге, значна частина інтелектуальних властивостей успадковується, по-третє, головний мозок виник як орган, необхідний для пристосування, виживання і розвитку людського генома.

Грудинкин А. Вечная молодость мозга // Знание – сила. – 2002. – № 2. – С. 27-30.

Теорія про неможливість відновлення клітин мозку довго вважалася беззаперечною. Проте дослідження останніх років свідчать: людський мозок поповнюється

новими клітинами протягом життя. А ось механізми появи нових нейронів вчені ще повинні з'ясувати.

Музыка и мозг // Наука и жизнь. – 2001. – № 12. – С. 145.

Замітка знайомить із результатами досліджень японських учених, які встановили: музичні заняття стимулюють розвиток тієї ділянки мозку, яка відповідає за логічну обробку звукової інформації. Зважаючи на це, цілком імовірним є припущення, що музиканти, на відміну від інших людей, «обробляють» музику, як мову.

Маркина Н. Маршруты на карте мозга // Химия и жизнь – XXI век. – 2004. – № 9. – С. 6-11.

Фізіологам про будову і функції головного мозку людини відомо чимало. Проте на питання, як працює мозок, і досі немає однозначної відповіді. З рекомендованої статті читачі дізнаються про методи дослідження мозку, про гени, які керують його роботою, про зміни, що відбуваються в ньому в процесі творчості, та про багато іншого.

Харченко Е.П., Клименко М.Н. Пластичность мозга // Химия и жизнь – XXI век. – 2004. – № 6. – С. 26-31.

Людський мозок має великі резерви пластичності, тобто відновлення після будь-яких ушкоджень. Про це свідчать випадки збереження розумових здібностей у людей з глибоким ураженням мозку. Автори статті розповідають про фактори, від яких залежать відновлювальні здатності мозку; знайомлять з механізмами регенерації його клітин; рекомендують новий метод лікування пацієнтів із захворюваннями центральної нервової системи.

Нудельман Р. “Бешеный прион» - основа нашей памяти? // Знание-сила. – 2004. - № 8. – С. 10-12.

У статті викладено результати досліджень американських вчених, згідно з якими велику роль у процесі запам'ятовування відіграють пріони, які досі були відомі біологам тільки як збудники “коров'ячого сказу”.

ТАЛАНТ І ЗДОРОВ'Я

Гений человека всегда
одновременно и его рок.

С.Цвейг

Пациент – доктору:

- Говорят, что гениальность –
это тоже болезнь...
 - Возможно. Впрочем, не волнуйтесь:
Вы совершенно здоровы!
- Анекдот

Суперечки про зв'язок геніальності і розладів здоров'я тривають давно, але єдиної думки у вчених колах і досі не існує. Багато хто з науковців вважає, що будь-яка талановита особистість має відхилення у психіці, а геніям такі відхилення мають бути притаманні обов'язково. Безперечно, серед великих людей було чимало тих, хто страждав від душевних розладів, депресій, підвищеної хворобливої підозрілості (С.Далі, П.Пікассо, В.Ван Гог). Можливо, це пов'язано з тим, що творчі професії приваблюють емоційно нестійких людей. Але для творців у таких галузях, як архітектура, природничі й точні науки, навпаки, характерна емоційна стабільність. Тому стверджувати, нібито всім талановитим особистостям притаманні психічні або емоційні розлади не можна.

Ломброзо Ц. Гениальность и помешательство. Параллель между великими людьми и помешанными / Пер. с итал. К.Петюшиной. – СПб.: ТПО; ТАМП, 1990. – 254 с. – (Популяр. науч. б-ка). – Репринт вид. 1892 р.

Автор пропонованої книги - відомий італійський психіатр і криміналіст. В ній він розкриває взаємозв'язки між геніальністю і безумством, аналізує вплив навколишнього середовища і спадковості на формування таланту. Він пише: "В числе гениальных людей были и есть помешанные, точно так же как и ме-

жду последними бывали субъекты, у которых болезнь вызывала проблески гения, но вывести из этого заключение, что все гениальные личности непременно должны быть помешанными – значило бы впасть в громадное заблуждение».

Гений и безумие: [За матеріалами журналу “Scince News” (США)] // Наука и жизнь. – 1996. - № 3. – С. 32-33.

У статті йдеться про книгу американського психолога А.Людвіга «Цена безумия: решение спора про творчество и безумие», в якій наведено результати дослідження більш як тисячі видатних діячів у галузі науки, культури, спорту і т.і. Він вважає (а з ним погоджуються й інші вчені), що однією з причин творчої активності можуть бути психічні порушення, але вони – не єдине джерело натхнення. Тому висновки про притаманність всім гениальним особистостям психічних або емоційних порушень, принаймні, некоректні з наукової точки зору.

Коноплева Н. Судьба вундеркиндов. Вы думали о ней? // Наука и жизнь. – 2004. - № 5. – с. 2-7.

Обдарованість є не тільки великим благом, але й складним випробуванням, особливо якщо проявляється у ранньому дитинстві. Маленькі вундеркінди часто страждають від непорозуміння ровесників, схильні до депресії і навіть душевних захворювань. Автор статті розповідає про долі деяких вундеркіндів, наголошуючи на необхідності всебічної підтримки молодих талантів і з боку сім'ї, і з боку педагогів і психологів.

Чтобы стать гением, отключите часть мозга: [За матеріалами зарубіжної преси] // Наука и жизнь. – 2000. - № 3. – С. 12-15.

Згідно з розповсюдженим уявленням пересічна людина використовує лише десяту частину можливостей власного мозку, тоді як у геніїв він працює майже на сто відсотків. Проте чимало розумово відсталих людей

володіють виключними здібностями (музичними, математичними, лінгвістичними та ін.). Вчені вважають, що у цих людей ділянки мозку, відповідальні за прояви обдарованості, розвиваються за рахунок відключення інших. На користь цієї гіпотези свідчать випадки виникнення надзвичайних здібностей після зруйнування частини головного мозку внаслідок травми або хвороби.

Умны ли «умные таблетки»? // Семья и шк. – 2006. - № 7. – С. 8.

Препарати, які підвищують мозкову активність, раніше застосовувалися лише для лікування розумових розладів. Однак дедалі більше їх використовують цілком здорові люди. «Розумні пігулки» поліпшують пам'ять, зменшують втому, допомагають сконцентрувати увагу. Здавалося б, можна рекомендувати такі ліки всім бажаючим, але вчені виступають проти вільного продажу таких ліків, адже не всі їхні властивості вивчені, і їх тривалий прийом може призвести до небажаних наслідків.

Свириденко Н. Микроэлемент интеллекта // Наука и жизнь. – 2003. - № 10. – С. 66-71.

Дослідження свідчать, що більшість населення Росії потерпає через дефіцит йоду в організмі. Нестача цього мікроелемента спричиняє погіршення пам'яті, людина швидко втомлюється, знижуються її розумові здібності. Для подолання цих симптомів необхідно вживати у їжу йодовмісні продукти (рибу, морепродукти, йодовану сіль) або препарати йодиду калію.

ГЕНЕТИКА ГЕНІАЛЬНОСТІ

Гений – это на 99 процентов
труд до изнеможения
и на один процент игра воображения.
Т.Эдисон

Изучение биографий и патографий
гениев всех времен и народов
приводит к неумолимому выводу:
гениями рождаются.
В.П.Эфроимсон

Відомо, що у розвитку здібностей людини суттєву роль відіграють її генетичні особливості. Значення спадкових факторів у розвитку обдарованості було встановлене при вивченні багатьох пар однойцевих близнят. Дослідження показали, що коефіцієнт інтелекту у них майже однаковий, навіть у тих близнят, які виховувалися в різних родинах і отримали різну освіту.

Серед генетично визначених факторів, які впливають на розвиток творчої активності, вчені називають подагру (спадкову хворобу, при якій рівень сечової кислоти в крові у 20-30 разів перевищує норму), синдром Марфана (дефект генів, відповідальних за розвиток сполучних тканин), синдром Морріса (спадкова хвороба, при якій у жінок спостерігається підвищений вміст чоловічого статевого гормону тестостерону) та деякі інші. Втім, наявність будь-якого з вищеназваних факторів (або навіть кількох із них) не є гарантією геніальності, адже існує безліч соціальних і біологічних чинників, які можуть звести нанівець нуля всю їх стимулюючу дію.

Гальтон Ф. Наследственность таланта: Законы и последствия / Пер. с англ. – М.: Мысль, 1996. – 270 с.

Автор книги, відомий англійський учений, багато років досліджував вплив спадкових факторів на розвиток талантів людини, статистично обробивши відомості про

сотні відомих осіб. Результати його досліджень викладені в пропонованій книзі.

Эфроимсон В.П. Генетика гениальности. – 3-е изд. – М.: Тайдекс К°, 2004. – 376 с. – (Б-ка журн. «Экология и жизнь». Сер. «Устройство мира»).

Автор книги, відомий генетик і соціолог, понад тридцять років присвятив дослідженням взаємозв'язків біологічних і соціальних факторів у розвитку людини. Використовуючи біографічні матеріали більш як сотні видатних діячів людства різних епох, він розкрив роль природжених властивостей у формуванні особистості і їх співвідношення з факторами середовища. Написана популярною і доступною мовою, книга буде цікава не тільки фахівцям, але й широкому загалу читачів.

Эфроимсон В.П. Загадка гениальности. – М.: Знание, 1991. – 60 с. – (Подписная науч.-попул. сер. «Молодежная»: Взгляды, дела, проблемы; 11/1991).

Ця робота є стислим викладом великої праці В.П.Ефроїмсона «Биосоциальные факторы повышенной умственной активности». Йдеться про природу геніальності, роль природних задатків і соціальних умов у формуванні таланту, про зв'язок деяких спадкових захворювань і обдарованості та ін.

Голубовский М.Д. Судьбы генов и судьбы людей. – Новосибирск: Кн. изд-во, 1987. – 47 с. – (Рассказы сибирских ученых).

З пропонованої брошури читачі дізнаються про вплив генів на розвиток схильностей людини, про роль у цьому соціального середовища, про оптимальні умови, необхідні для реалізації потенційного таланту в будь-якій галузі, про причини «пульсації талантів», тобто неоднакову частоту народження в період з 1769 по 1894 рр. талановитих російських письменників і музикантів та ін.

Гукова Н. В поисках генов IQ // Семья и шк. – 2004. - № 6. – С. 10-11.

Вивчення генетичного матеріалу багатьох талановитих близнюків, проведені американським ученим Робертом Пломінім, показало: гени визначають лише можливість виникнення високого рівня інтелекту. А його розвиток залежить від багатьох зовнішніх факторів.

Володина Н. Интеллект и наследственность // Наука и жизнь. – 1997. - № 12. – С. 114.

Деякі приклади наслідування розумових здібностей, наведені у пропонованій статті, свідчать: цей процес набагато складніший, ніж ми собі уявляємо, і залежить від багатьох соціальних і спадкових факторів.

Полянская Е. Одинаково ли близнецы учатся в школе? // Наука и жизнь. – 1997. - № 12. – С. 115.

Що більше впливає на розвиток інтелекту – спадковість чи зовнішні умови? Унікальні дослідження однойцевих близнюків, проведені американськими вченими, показали, що навіть ті з них, хто виховувалися в чужих родин, були за рівнем інтелекту набагато ближчими до біологічних батьків, аніж до названих.

НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНА ЛІТЕРАТУРА

*Научная фантастика пишется
не для ученых, так же как истории
о привидениях пишутся не для привидений.*

Б.Олдис

Тема розкриття прихованих можливостей людини - одна з найпопулярніших у науково-фантастичній літературі. Герої таких творів прагнуть вийти за межі звичного, зазирнути у майбутнє, зрозуміти призначення людини в світі. Письменники-фантасти привертають увагу до внутрішнього світу людини, до актуальних проблем її існування в сучасному суспільстві, використовуючи різноманітні методи - захоплююче викладення наукових проблем, невимушений гумор і комічні ситуації, романтичні пригоди. Але висловлюючи свої погляди на можливі шляхи розвитку людини, вони попереджають: надмірний розвиток людиною розумових здібностей або набуття нею виключної влади над власною природою не робить її досконалою, тому що це руйнівно впливає на її психічний розвиток.

Беляев А.Р. Ариэль: Фантаст. роман // Беляев А.Р. Собр. соч.: В 5 т. – Ленинград, 1984. – Т. 3. – С. 159-293.

Людина завжди мріяла піднятися в небо – просто зусиллям волі, без залізних крил і реактивних двигунів...

Але якщо ця мрія стане реальністю, як для героя роману Беляєва, чи зможе людина вижити в жорстокому світі?

Беляев А.Р. Человек-амфибия: Науч.-фантаст. роман. // Беляев А.Р. Собр. соч.: В 5 т. – Ленинград, 1984. – Т. 2. – С. 7-130.

Внаслідок унікального експерименту доктора Сальватора, який пересадив своєму вихованцю Іхтіандру зябри акули, той набув здатності дихати під водою. Але це не принесло Іхтіандрові щастя, адже він змушений переходитися від тих, хто прагне використовувати його здібності з корисливою метою.

Беляев А.Р. Человек, который не спит: Науч.–фантаст. рассказ // Беляев А.Р. Собр. соч.: В 5 т. – Ленинград, 1985. – Т. 4. – С. 67-100.

Оповідання вперше було опубліковано 1926 року і відкривало цикл творів “Винаходи професора Вагнера”. В ньому описані чудові відкриття вченого, завдяки яким людина набуває здатність обходитися без сну, працювати без втоми протягом доби і довше, використовуючи при цьому обидві півкулі мозку, цілком незалежно одну від одної.

Булычев К. Белое платье Золушки // Булычев К. Полн. собр. соч. – М., 1993. – Т. 2: Закон для дракона. – С. 51-132.

Дія оповідання відбувається в далекому майбутньому, коли вчені винайшли спосіб перебудовувати біологічну структуру людей з метою набуття ними різних надзвичайних здібностей. Саме це зробило можливою колонізацію нових планет, на яких умови життя непридатні для звичайних людей.

Булычев К. Кладезь мудрости // Булычев К. Великий Гусляр: Рассказы, повесть. – Минск, 1987. – С. 58-71.

Булычев К. Ленечка-Леонардо // Булычев К. Полн. собр. соч. – М., 1994. – Т. 3: Чудеса в Гусляре. – С. 184-192.

Булычев К. Любимый ученик факира // Булычев К. Полн. собр. соч. – М., 1994. – Т. 3: Чудеса в Гусляре. – С. 67-85.

З властивим автору почуттям гумору і мудрої іронії, він розповідає читачам історії з життя мешканців вигаданого містечка Великий Гусляр.

У першому оповіданні йдеться про маленького вундеркінда, батьки якого не тільки не помічають здібностей малюка, але й навіть протестують проти його раннього розвитку. І тоді він, півторарічне хлоп'я, вирішує свідомо припинити свій розумовий розвиток. “Помимо долга перед человечеством, у меня долг перед родителями. Я не хочу пугать их тем, что я – маленький урод. Их инстинкт самосохранения протестует против моей исключительности. Они хотят, чтобы все было как по-

ложено или немного лучше. Они хотели бы гордиться мною, но только в тех рамках, в которых это понятно их друзьям. И я, жалея их, вынужден таиться», - вирішує він.

Герой другого оповідання, Георгій Боровков, повертається до Великого Гусяря після дворічного навчання у великого факіра. Він вражає місцевих мешканців надзвичайною фізичною силою і гіпнотичними здібностями, але при цьому не вважає себе унікальною людиною, стверджуючи: “Каждый может внутренне мобилизоваться и сделать то, что считается не под силу человеку”.

З третього оповідання читачі дізнаються про незвичайний випадок, який стався з мешканцем Великого Гусяря Корнелієм Удаловим після того, як космічний прибулець наділив його здатністю використовувати свій мозок на всі сто відсотків.

Бульчев К. Похищение чародея // Бульчев К. Полн. собр. соч. – М., 1995. – Т. 6: Чужая память. – С. 201-298.

Чимало геніїв минулого загинуло внаслідок епідемій, війн або було страчено за обинуваченням у чаклунстві. А якщо уявити, що люди майбутнього навчилися здійснювати подорожі у часі й рятувати геніїв тієї самої миті, коли вони мають загинути? Саме такий сюжет став основою повісті “Викрадення чарівника”.

Вежинов П. Барьер / Пер. с болг. М.Тарасовой // Вежинов П. Барьер: Повести. – София, 1986. – С. 7-108.

Вежинов П. Белый ящер / Пер. с болг. Л.Лихачевой // Вежинов П. Барьер: Повести. – София, 1986. – С. 111-238.

Головний герой повісті “Бар’єр” – талановитий музикант, людина замкнена й похмура, знайомиться з дивною дівчиною: вона володіє феноменальною пам’яттю, вміє читати чужі думки і навіть літає. Дівчина прагне поділитися з ним своїми знаннями, але чи зможе головний герой перебороти себе і вийти за межі звичного,

подолати той бар'єр, за яким відкриваються непізнані властивості людини?

У другій повісті йдеться про дивного хлопчика, який народився у звичайній родині. Він відрізняється надзвичайним розумовим розвитком, але, разом із тим, хлопець позбавлений таких загальнолюдських якостей, як співчуття, чуйність, людяність, а його вчинки вражають жорстокістю. Автор має на меті застерегти людство від монополії розуму, адже людина без почуттів, якою рухає тільки холодний розрахунок, не може бути досконалою.

Ван Вогт А.Е. Слэн: Роман. – Алма-Ата: Гылым; ЛО “Ренессанс”, 1992. – 272 с.

У далекому майбутньому на Землі з'явилася нова раса людей - слени, які відрізнялися надзвичайними фізичними і психічними здібностями. Пересічні люди ставилися до сленів вкрай негативно і переслідували їх. У романі йдеться про долю слена Джолі, який у ранньому дитинстві став сиротою і змушений приховувати своє походження, щоб вижити.

Грин А.С. Бегущая по волнам: Роман. – М.: Сов. Россия, 1989. – 184 с.: ил.

Грин А.С. Блистающий мир: Роман // Грин А.С. Блистающий мир. Золотая цепь. Дорога никуда. – М., 1991. – С. 5-152.

Олександр Грін – відомий письменник-романтик, твори якого пронизані вірою в моральні якості людини, можливість створення на Землі світу, де панує любов і справедливість.

Доля таємничої незнайомки, яка з легкістю бігає по морським хвилям, не дає спокою Гарвею, герою першого роману. Чи існує вона насправді чи тільки привидилася йому? Захоплюючі і несподівані повороти сюжету, з погонями і ризиком, романтикою і любов'ю не залишать читачів байдужими.

У другому романі йдеться про літаючу людину Друда, його пригоди і трагічну загибель.

Каттнер Г. До скорого! / Пер. Н.Евдокимовой // Каттнер Г. Железный стандарт. – М., 1990. – С. 227-248.

Каттнер Г. Котел с неприятностями / Пер. Н.Евдокимовой // Каттнер Г. Железный стандарт. – М., 1990. – С. 210-226.

Каттнер Г. Профессор накрылся / Пер. Н.Евдокимовой // Каттнер Г. Железный стандарт. – М., 1990. – С. 148-164.

Ім'я Генрі Каттнера відоме багатьом читачам завдяки серії юмористичних оповідань про пригоди сімейки мутантів Хогбенів; кілька оповідань з цієї серії пропонуються увазі читачів. Хогбени володіють надзвичайними здібностями – вміють літати, читати думки, керувати погодою і навіть ставати невидимими. Вони намагаються триматися подалі від людей, але все одно з ними постійно трапляються якісь пригоди.

Крайтон М. Человек-компьютер / Пер. И.Гуровой и Ю.Симонова // Крайтон М. Штамм “Андромеда”; Человек-компьютер: Науч.-фантаст. романы. – М., 1991. – С. 291-527.

У романі йдеться про долю пацієнта з хворобою головного мозку, що спричиняла у нього спалахи агресії. Під час операції безпосередньо в його мозок були вживлені електроди, які мали зробити його поведінку керованою. Але наслідки такого втручання виявилися несподіваними для лікарів і призвели до трагедії.

Автор має на меті застерегти людство від ризикованих експериментів над поведінкою людини, наголошуючи на відповідальності вчених за їхні відкриття.

Набоков В. Защита Лужина: Роман. – М.: Современник, 1989. – 126 с.

Головний герой роману, геніальний шахіст Лужин, змалку був захоплений гармонією і логікою стародавньої гри. Але наскільки він чудово орієнтується в світі шахів, настільки безпорадним почувається в світі людей,

повністю занурившись у світ власних внутрішніх переживань.

Росоховатский И.М. Секрет вдохновения // Росоховатский И.М. Утраченное звено: Науч.-фантаст. повесть, рассказы. – К., 1985. – С. 49-65.

З давніх давен вчені намагалися розгадати природу нахнення. Можливо, таємниця його виникнення криється в особливому фізіологічному стані людини? І якщо це дійсно так, то чи не можна створити цей стан штучно? Над цією проблемою розмірковує головний герой оповідання, а ось чи зможе він її вирішити, читачі дізнаються, прочитавши рекомендоване оповідання.

Рыбин В.А. Если разбудить память // Рыбин В.А. Гипотеза о сотворении: Фантаст. рассказы и повесть. – М., 1986. – С. 272-281.

Пропавший трієчник Петрик Самойлов несподівано стає вундеркіндом: декламує напам'ять то усього "Євгенія Онегіна", то "Полтаву" О.С.Пушкіна. Він і сам не розуміє, звідки в нього взялася така фантастична здібність, доки сусід Петрика не пояснює причину феномена.

Савченко В.И. Час таланта // Савченко В.И. Похитители суеты: Фантаст. повести. – К., 1988. – С. 5-70.

Герой оповідання, інженер Дробот, винайшов корелятор - прилад, який незвичайним чином діє на людей, спричиняючи урівноваження талантів між ними. Втім, коли дія корелятора закінчується, у людей відбувається сплеск прихованих можливостей.

Силверберг Р. Джанни // Силверберг Р. На дальних мирах: Сб. науч.-фантаст. произведений. – М., 1990. – С. 541-569.

Силверберг Р. Сезон мутантов // Силверберг Р. На дальних мирах: Сб. науч.-фантаст. произведений. – М., 1990. – С. 40-46.

Силверберг Р. Талант // Силверберг Р. На дальних ми-

рах: Сб. науч.-фантаст. произведений. – М., 1990. – С. 120-135.

В оповіданні “Джанні” йдеться про талановитого італійського композитора XVIII століття Джованні Перголезі, який був перенесений у майбутнє і зцілений від невиліковної хвороби заради продовження його творчої кар’єри. Але навіть зміна епохи, оточення і місця проживання не змінили долі музиканта.

У другому оповіданні розповідь ведеться від імені добropорядного обивателя, сусіда родини, члени якої володіють телепатією, телекінезом і левітацією. Він трохи їх побоюється, непокоячись про власну безпеку: “...я часто задумываюсь, какие еще сюрпризы уготованы нам, так называемым обычным людям? Не окажемся ли мы в меньшинстве через несколько поколений? Не станут ли те из нас, кто лишен этих сверхъестественных способностей, гражданами низшего сорта?”.

Герой оповідання “Талант”, Еміль Вілар, вважає себе геніальним поетом, якого ніхто не розуміє на Землі. Він вирішує емігрувати на іншу планету - Рігель Сім, де ніхто не буде заважати йому творити “для себя и только для себя». Втім, доля жорстоко пожартувала над ним: всі без виключення мешканці Рігеля Сім виявилися талановитими поетами, музикантами й художниками.

Стивенсон Р.Л. Странная история доктора Джекила и мистера Хайда / Пер. И.Гуровой // Стивенсон Р.Л. Избр. произв.: В 3 т. – М., 1992. – Т. 1. – С. 93-158.

Завдяки чудовому препарату, який доктор Джекіл приймає, він дістав можливість перетворюватися на деякий час в іншу людину – містера Хайда, не втрачаючи при цьому власної пам’яті. Час від часу приймаючи препарат, доктор помічає, що з кожним разом йому все важче повертатися до власної особистості. Чим закінчиться протистояння двох особистостей – доктора Джекіла і містера Хайда, читачі дізнаються з пропонованого оповідання.

Уэллс Г. Человек-невидимка / Пер. Д.Вейса. – М.: Сов. писатель, 1992. – 174 с.

Це один із найпопулярніших творів відомого англійського письменника. В романі розповідається про трагічну долю вченого, який винайшов хімічну сполуку, яка робить людину невидимою, і випробував її на собі.

Уэллс Г. «Новейший ускоритель» / Пер. Н.Волжиной // Уэллс Г. Избр. произв. - Ташкент, 1987. – С. 274-286.

Уэллс Г. Замечательный случай с глазами Дэвидсона / Пер. К.Чуковского // Уэллс Г. Избр. произв.- Ташкент, 1987. – С. 217-226.

Завдяки препарату “найновіший прискорювач”, винайденому одним із героїв першого оповідання, людина набуває здатності рухатися набагато швидше, ніж звичайно. Автор спробував відтворити відчуття людини, яка перебуває під дією цього препарату; він висловлює надію, що застосування “прискорювача” допоможе вирішити чимало проблем людства.

Один із героїв другого оповідання внаслідок тимчасового душевного розладу набуває здатності бачити на великій відстані. Він одужує і втрачає свій дар, але те, що трапилося з ним, наштовхує інших героїв на думки “...о самых причудливых возможностях общения между людьми в будущем, о том, что можно будет переноситься за несколько минут на противоположную сторону земного шара и оказываться в поле зрения невидимых нам глаз в те мгновения, когда мы заняты самыми потаенными делами».

Чапек К. Человек, который умел летать / Пер. Ю.Молочковского // Чапек К. Кракатит. – Алма-Ата, 1987. – С. 281-287.

Герой оповідання, спортсмен Томшик, раптом виявив у себе здатність літати. Вражений цим відкриттям, він не одразу наважився поділитися новиною з оточенням. Втім, коли Томшик врешті решт вирішив продемонструвати політ експертам, ті почали вчити його “літати за

правилами”, і він, зовсім розгубившись, втратив свій дар.

Щербаков А.А. К вопросу о гениальных озарениях // Щербаков А.А. Фантаст. повести и рассказы. – М., 1990. – С. 224-238.

Чи могло бути так, що ідеї деяких геніальних творів були підказані митцям прибульцями з майбутнього? Принаймні, герой рекомендованого оповідання стверджує, що вірш “Я помню чудное мгновенье...” був створений О.С.Пушкіним не внаслідок “геніального осяяння”, а саме за підказкою прибульця, що подорожував у минуле.

Показчик імен

- Азаров Ю. - 43
Айзенк Г.Ю. - 25
Алексеева Л.Я. - 26
Андреев Ю.Е. - 50
Анисимов В.П. - 28
Анохин А. - 12
Апостолов Н.Н. - 21
Афанасьева А.Б. - 26
Ашкинази Л. - 58
- Багоцкий С.В. - 30
Банников Н. - 13
Барабоха Д. - 47
Барышева Т.А. - 26
Бах Й.-С. – 3, 14, 15
Бахтигадеева В.М. - 45
Бевзюк Т. - 43
Беляев А.Р. – 66, 67
Бетховен Л. – 3, 19, 20
Бехтерева Н.П. – 57, 58
Бирюков П.И. - 21
Бодалев А.А. - 51
Болтівець С.І. - 34
Брандес Г. - 14
Брион М. - 17
Бруменкская Г.В. - 32
Брунеллескі Ф. - 51
Буланже А. - 10
Бульчев К. – 67, 68
Бухбиндер А. - 42
Бьюзен Т. - 51
- Вагин И. - 54
Вазарі Дж. - 12
Ван Вогт А.Е. - 69
Ван Гог В. - 60
- Вежинов П. - 67
Вейс Д. – 17, 73
Вербин С. - 44
Вероккьо А. - 10
Ветошкина Н. - 17
Волжина Н. - 73
Волков И.П. - 38
Володина Н. - 65
Волощук І. – 35, 45
Волынкина Н. - 46
Воронин А.Н. - 26
- Габбазова А.Я. - 46
Галкина Т.В. - 26
Гальтон Ф. – 25, 63
Ганді Махатма - 51
Гастев А.А. - 11
Гелб М.Д. – 50, 51
Гернек Ф. - 22
Гладунський В.Н. - 27
Гмиря Г.В. - 46
Голованенко В. - 55
Голубовский М.Д. - 64
Гомазков О. - 57
Гончаренко Н.В. - 9
Гончаров І.О. - 20
Горбов Ф. - 25
Горяйнов С.Г. - 18
Григорьян А.Т. - 23
Гримак Л.П. - 6
Грин А.С. - 69
Грудинкин А. - 58
Гукова Н. - 64
Гурова И. – 70, 72
- Далі С. – 23, 24, 60

- Дарвін Ч. - 51
 Джелали А.В. - 52
 Джеферсон Т. - 51
 Дикуль В.И. - 7
 Дмитрук М.А. - 6
 Добротворский И. - 41
 Долженко О. - 40
 Драко М.В. - 50
 Дружинін В.М. – 29, 30
 Друскін М.С. - 15
 Дюфрес Р. - 19
- Евдокимова Н. - 70
 Едісон Т. - 3
 Ейгер Г.В. - 28
 Ейнштейн А. – 3, 21, 23,
 49, 51
 Елисейкин А.Г. - 7
 Еремкин А.И. - 41
 Ефроїмсон В.П. – 3, 8, 64
- Єлизавета I Англійська
 - 51
 Єрменчук А. - 42
- Журова А. - 36
- Завадская Е.В. - 24
 Задіцька С.І. - 45
 Зак А.З. - 39
 Зарифов З. - 54
 Звенигородський В.Т. - 27
 Зіненко Н. - 41
- Кадневский В.М. - 28
 Кадыров Б.Р. - 26
 Кантан В.В. - 37
 Карпинский Г.Г. - 17
- Картер Ф. - 26
 Касьянов С. - 28
 Каттнер Г. - 70
 Клименко М.Н. - 59
 Козлов С.И. - 11
 Козловський О.В. - 53
 Колумб Х. - 51
 Коноплева Н. - 61
 Конфуцій – 9, 10
 Копернік М. - 51
 Корганов В. - 20
 Коршунова Н. - 43
 Котелянець Н. - 47
 Крайтон М. - 70
 Кременський Б.Г. - 34
 Кремко Н.В. - 51
 Кузьма Н.В. - 36
- Лапп Д. - 52
 Латыпов Н. - 53
 Лебедев Е.Н. - 16
 Лейтес Н.С. - 38
 Леонардо да Вінчі – 3, 8,
 10, 11, 50
 Линник Д.А. - 32
 Литвиненко Н.І. - 45
 Лихачева Л. - 68
 Лобода С.Ф. - 42
 Логунов А.А. - 22
 Ломброзо Ц. - 60
 Ломоносов М.В. – 3, 15,
 16
 Людвиг А. - 61
 Ляпин В.Н. - 40
- Максимов А. - 52
 Максимов Н. - 29
 Малявин В.В. - 10

- Манфред А.З. - 19
 Маркина Н. - 59
 Матюшкин А.М. – 27, 40
 Мацарские В.И. и О.И. -
 22
 Меделяновский А.Н. - 7
 Медічі Лоренцо - 12
 Мелхорн Г. - 53
 Мелхорн Х.-Г. - 53
 Митник О. – 34, 44
 Мікеланджело Буонаротті
 – 3, 12, 13
 Міщенко Н. - 33
 Мкервали А.Г. - 32
 Мозгот В.Г. - 46
 Молочковский Ю. - 73
 Монтень М. - 5
 Моцарт В.-А. – 16, 17, 42
 Мочалова Н. - 42
 Муррей Ч. - 29
- Набоков В. - 70
 НАПОЛЕОН БОНАПАРТ – 17-
 19, 52
 Нейфах А. - 29
 Никитин Б.П. – 38, 39
 Николаенко Н.Н. - 58
 Николетти Дж. - 12
 Нудельман Р. – 58, 59
 Ньютон І. - 3
- Озеров А. - 52
 Островський М.О. - 20
- Павлова Г.Е. - 16
 Пайс А. - 22
 Пашнев Б.К. - 31
 Пекелис В.Д. - 5
- Перголезі Дж. - 72
 Петюшина К. - 60
 Питерская Э. - 17
 Пікассо П. - 60
 Платон – 5, 51
 Полянская Е. - 65
 Пушкін О.С. - 71
- Рапопорт И.А. - 28
 Регирер Е.И. - 50
 Репнова Т.П. - 30
 Рожанский И.Д. - 22
 Рожин А. - 23
 Романина Е.В. - 46
 Росоховатский И.М. - 71
 Россолімо Г.І. - 28
 Ротанова Т. - 29
 Рудкевич Л.А. - 51
 Рухманов А.А. - 6
 Рыбин В.А. - 71
 Рылов А.Л. - 56
- Сабашников А. - 11
 Сабашников Е. - 11
 Савельев С.В. - 57
 Савченко В.И. - 71
 Самсонов Е.А. - 52
 Сафонов В.И. - 7
 Сви́дерская М.И. - 13
 Свириденко Н. - 62
 Селисская М. - 11
 Силверберг Р. - 71
 Симонов Ю. - 70
 Скриннік С. - 47
 Слуцкий В.М. - 32
 Слуцкий С.М. - 32
 Соколов Б. - 24
 Сороко Н.В. - 31

Спасская В.М. - 14
Стивенсон Р.Л. - 72
Стоун И. - 13

Тарасова М. - 68
Тарле Е.В. - 18
Татаренко М. - 47
Теличко Н. - 34
Тихомирова Л.Ф. - 39
Толстой Л.М. – 3, 20, 21
Томашевский В. - 47
Торп С. - 49
Третьяк Т.М. - 44
Тургенев I.C. - 20

Узилевский Г.Я. - 28
Урываев Ю.В. - 56
Уфимцева С. - 43
Ухтомский О.О. - 57
Уэллс Г. - 73

Федоров А.С. - 16
Федоров М. - 35
Федорова О. - 35
Френкель В.Я. - 23
Фридман М.В. - 30
Фриче В.М. - 14

Харитоновна В. - 14
Харрис Н. - 24
Харченко Е.П. - 59
Хернстейн Р.Дж. - 29
Хойзингер Л. - 12
Холл Д. - 54
Холлидей Ф. - 14
Хрусталева Т.М. - 31

Цап В.Й. - 31

Чанки М. - 11
Чапек К. - 73
Челышев И.А. - 19
Чепелева Н.В. - 35
Чередникова Т.В. - 27
Черноу Ф. - 52
Честертон Г. - 3
Чуковский К. - 73
Чурбанов В.Б. - 54

Шабалина Т. - 15
Шведова Л.М. - 39
Шекалов В.А. - 26
Шекспир В. – 3, 13, 14, 51
Шепотько В. – 35, 45
Шумакова Н.Б. - 33

Щербаков А.А. - 74

Эйдельман Г. - 20
Эррио Э. - 20

Юхимчак Н. - 44

Яцковская Г.В. - 53

ЗМІСТ

Від упорядника	3
ЛЮДИНО, ПІЗНАЙ СЕБЕ!	5
ГЕНІЇ: ХТО ВОНИ?	8
ДІАГНОСТИКА І ДОСЛІДЖЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ	25
ОБДАРОВАНІ ДІТИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І НАВЧАННЯ	32
РОЗВИТОК ЗДІБНОСТЕЙ ДИТИНИ	37
ВІДКРИЙТЕ В СОБІ ГЕНІЯ	49
ЛЮДСЬКИЙ МОЗОК: БУДОВА І ВЛАСТИВОСТІ	56
ТАЛАНТ І ЗДОРОВ'Я	60
ГЕНЕТИКА ГЕНІАЛЬНОСТІ	63
НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНА ЛІТЕРАТУРА	75
Показчик імен	44

Науково–довідкове видання

Твої можливості, людино!

РЕКОМЕНДАЦІЙНИЙ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ
покажчик літератури

Серія
«Проблеми. Гіпотези. Відкриття»
Випуск 51

Упорядник
Тетяна Василівна Тющенко

Комп'ютерний набір і верстка
Т.Ю.Ковальова, Т.В.Тющенко

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Редакційно–видавничий відділ
Одеської державної наукової
бібліотеки імені М.Горького
65023, Одеса–23, вул. Пастера, 13

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Підписано до друку 07.06.07
Формат паперу 60x84 1/16
Друк офсетний
Обл.–вид. арк. 3,4
Тираж 100 прим.
Замовлення №

Ротапринт ОДНБ імені М.Горького
65023, Одеса–23, вул. Пастера, 13